

จดจำ มณฑล

กองวิชาการ กระทรวงธรรมการ

แบบเรียนกวีนิพนธ์

๕
เรอชิง

พระร่วง

พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒

๑ ๘ ๒๕ ๕
พิมพ์ครั้งที่หนึ่ง ๓,๐๐๐ กระดาษ

พ.ศ. ๒๕๑๔

ปกกระดาษราคาเล่มละ ๑๘ สตางค์

พิมพ์ที่โรงเรียนช่างพิมพ์ วัดสังเวช

มีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

วัดวัด มณฑล:

กองวิชาการ กระทรวงธรรมการ

แบบเรียนก้านหิน

เรื่อง

พระร่วง

พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒

พิมพ์ครั้งที่ ๓,๐๐๐ ฉบับ

พ.ศ. ๒๔๗๔

ปกกระดาษราคาเล่มละ ๑๔ สตางค์

พิมพ์ที่โรงเรียนช่างพิมพ์ วัดสังเวช

มีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

ก ๐1528

คำนำ

บทละครพูดคำกลอนเรื่อง “พระร่วง” นี้ ข้าพเจ้าได้แต่งขึ้น เพราะเหตุที่ได้มีสมาชิกเสือป่ารักษาดินแดนได้แสดงความปรารถนาจักใคร่เล่นเรื่อง “พระร่วง” ซึ่งเห็นว่าเป็นเรื่องแปลกใจคนไทยเราอย่างใดเรื่องหนึ่ง แต่บทกลอนที่ข้าพเจ้าได้แต่งไว้ก่อนนั้น เป็นบทสำหรับเล่นละครอย่างแบบเก่า จึงยากที่สมาชิกเสือป่าจะเล่นได้ เพราะเกี่ยวแก่การต้องใช้บทอย่างท่าละคร ซึ่งเป็นของยากแก่ผู้ที่ไม่ได้เคยฝึกหัด ด้วยเหตุฉะนั้นข้าพเจ้าจึงได้คิดแต่งขึ้นใหม่เป็นแบบละครพูดคำกลอน เพื่อให้สะดวกแก่ผู้ที่ไม่ได้เคยฝึกหัดท่าละครแบบเก่าเล่นได้

ส่วนฉากสำหรับใช้ประกอบในการเล่นละครพูดเรื่อง “พระร่วง” นี้ ข้าพเจ้าก็ได้คิดกำหนดไว้ให้ทำงานง่าย ๆ ทั้งนี้ ไม่มีฉากอะไรที่ยากเย็นเหลือเกินไปเลย จนแม้ที่สก็ ถ้าหากว่าจะไม่สามารถเขียนฉากขึ้นได้ทีเดียว จะใช้เพียงเป็นม่านกันแทนพอให้มีทางเข้าทางออก หรือแม้จะเล่นกลางแจ้งก็ได้ด้วยซ้ำ

ส่วนเครื่องแต่งตัวนั้นแหละค่อนข้างจะลำบากหน่อย เพราะเมื่อไม่มีแบบอยู่แล้ว ผู้ที่จะคิดเล่นละครเรื่องนี้ก็อาจจะเห็นเป็นข้อขัดข้องอย่างสำคัญอันหนึ่งที่เกี่ยว ข้าพเจ้าจึงได้จัดการให้สร้างเครื่อง

แต่งตัวขึ้นสำหรับหนึ่ง พอให้คนแต่งตัวขึ้นและฉายรูปเป็นตัวอย่าง
สำหรับจะได้สร้างเครื่องแต่งตัวขึ้นให้คล้ายคลึงได้ หวังใจว่าจะเป็น
ที่พอใจแห่งผู้ที่คิดจะเล่นละครเรื่องนี้ หรือถึงแม้ผู้ที่มิได้คิดจะ
เล่นละครเรื่องนี้บางทีก็จะพอใจในการที่มีรูปแสดงให้ปรากฏพอเป็นเค้า
ว่าคนสมัยพระร่วงนั้นแต่งตัวอย่างไร สำหรับผู้เอาใจใส่ในการศึกษา
เช่นนี้ ข้าพเจ้าขอชี้แจงว่า เครื่องแต่งตัวที่ได้คิดขึ้นนี้ ดำเนินตาม
หลักที่มีอยู่ในศิลาจารึกต่าง ๆ ที่สุโขทัยและนครชุม ดังปรากฏ
ในรูปฉายที่นำมารวมไว้ในหนังสือด้วยแล้ว

อนึ่ง สำหรับผู้ที่พอใจศึกษาทางโบราณคดีและพงศาวดาร ข้าพเจ้า
ได้นำคำสันนิษฐานของข้าพเจ้าเรื่องตำนานพระร่วง มาลงไว้ในหนังสือด้วย

รวม. วชิราวุธ ป.ร.

ก
แสดงเรื่อง

พระร่วง

ตามตำนาน และ โดยสันนิษฐานโบราณคดี

เมื่อจุลศักราชประมาณ ๖๐๐ ปี หรือพระพุทธศาสนากาล
ประมาณ ๑๗๘๐ พรรษา แผ่นดินซึ่งเป็นประเทศสยามเคยมีคนได
เป็นอาณาจักรของขอมอยู่มาก เมืองละโว้ (คือเมืองลพบุรีทุกวันนี้)
ก็เป็นเมืองส่วยชนประเทศขอม และในละโว้นั้นมีทะเลสาบอันหนึ่งซึ่งนัก
ไสยวิเศษ พวกพราหมณาจารย์ ชื่อนานนามว่าทะเลชุบศร อาศัยเท
ความลึกลับในศาสนาพราหมณ์ถือกันว่า เมื่อพระนารายณ์อวตารลงมาเป็น
พระรามนั้น แม้จะแปลงศรัณยูสัตว์เมื่อใด ย่อมเอาคมพระแสงศรั
ชุบใน ห่วงน้ำอันมีในทักทิลเสียก่อนแล้วจึงแปลง บรรดาห่วงน้ำที่พระ
รามาวตารได้ชุบพระแสงศรัท่อม้างเป็นทศกัณฐ์ทุก ๆ แห่ง และทะเล
ชุบศรนั้นเป็นทอแห่งหนึ่งว่า เป็นห่วงน้ำอันศักดิ์สิทธิ์ด้วยอำนาจของ
พระราม หรือของพระลวระ (ลพ) ผู้เป็นราชโอรส ซึ่งเป็นผู้มีฤทธา
นาจาพมาก ต่อมาจึงเอานามของพระลวระมาชื่อนานเป็นนามเมืองว่าละโว้
แททจริงชื่อที่เรียกว่าเมืองละโว้นั้น เห็นว่าน่าจะถ่ายมาจาก เมืองลวระประ

ในมัธยมประเทศ (อินเดีย) ซึ่งว่าเป็นเมืองที่พระลวระสร้างนั้นเสียด้วย
 เข้าไป ช่อละวะนะชาวอินเดียเองแสดงเป็นละพะก่อน (เพราะ อักษร ว ใน
 ภาษาล้านสกลฤๅเป็น พ ใน ภาษาปรางฤๅ) เพราะเหตุนี้จึงเป็นลพในภาษา
 ไทย เลย เป็น ช่อ เมืองลพบุรี ที่จริงช่อเก่าเรียกว่าละโว้ ไกล
 กับ ศัพท์ ละวะ เกินมาก เป็นที่น่าเสียตาย ของผู้ อยู่มาภาษาวิจารณ์
 ที่เมืองนี้ไม่ใช่ช่อ ละโว้ อยู่ อย่าง เกิน

อาศัย เหตุ ที่ น้ำทะเล ชบ ปร เป็น น้ำ ที่ ถอด กัน ว่า ประกอบ ด้วย ศิริ มงคล
 ดัง ได้ กล่าว มา แล้ว นั้น พระเจ้า แผ่นดิน ขอม จึง ได้ ตั้ง พระราช กำหนด
 ให้ พ่อเมือง ละโว้ ถก น้ำทะเล ชบ ปร ไป ส่ง ยัง พระนคร หลวง ซึ่ง เป็น
 ราชธานี ของ ประเทศ ขอม ไว้ สำหรับ ใช้ ในการ พระราช พิธี กำหนด ๓ ปี
 ครั้ง หนึ่ง.

ใน ที่นี้ ควร จะ อธิบาย ความ เพิ่ม เติม ไว้ สัก หนึ่ง หนึ่ง เพื่อให้
 ผู้ ศึกษา พงศาวดาร และ ประเพณี โบราณ เข้าใจ ความ ชัด ชื่น ความ อธิบาย
 มี เป็น ๒ ข้อ ดังนี้ คือ

๑. มัธยมเนียบของชาวอริยกระแต่เดิมมา ที่ทำพิธีถวายอภิเษก
 แก่พระเจ้าแผ่นดินของคนแต่แรกได้ผ่านพิภพ พิธีอภิเษกนั้นจะอย่างหนึ่งนั้น
 เรียกว่า มุรธาภิเษก คือพระเจ้าแผ่นดินทรงนำอภิเษก พิธีมุรธาภิเษก
 นั้น ไม่ได้ทำแต่เวลาเสด็จผ่านพิภพเท่านั้นถึงในการพระราชพิธีสำคัญอย่าง
 อื่น ๆ ที่ถือเอาความบริสุทธิ์ เป็นสำคัญ ก็ย่อมมีการ ทรง มุรธาภิเษก

พริ อนัน พวกพราหมณาจารย์ได้นำเข้ามาสู่ประเทศสยามและประเทศชอม
 และยังคงใช้อยู่เป็นพระราชประเพณีจนตรายเท่าที่กวนัน ตามคัมภีร์พิ
 ไลยศาสตร์ (มีพระโศตเรยพราหมณะ อันเป็นอรรดกถาแห่งพระคัมภีร์
 ฤคเวท และ พระศตยถพราหมณะ อันเป็น อรรดกถาแห่งพระคัมภีร์ยชุร
 เวท เป็นอาทิ) นำทศวรรษเป็นนักรรณิกเชกนั้น ต้องนำมาจากห้วง
 นาลวนแต่ที่สำคัญและศักดิ์สิทธิ์ นำในทมิฬสัตว์คัมภีร์แห่งใด ๆ ในแคว้น
 แคว้น พระราชอาณาจักร ของ พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น ก็ต้องนำมา
 ถวายเป็นน้ำสรงมรณิกเชกด้วย เพราะฉะนั้นจึงมีพระราชกำหนดบังคับไว้
 ให้หัวเมืองซึ่งเป็นข้าชดสัมาส่งน้ำอันมีสัตว์คัมภีร์มาถวาย สำหรับ
 สรงมรณิกเชกเป็นสำคัญ ในความยินยอมเป็นข้าชดสัมาด้วยอีก
 ประการหนึ่ง ถ้าเมืองใดไม่ส่งก็จะเป็นอันแสดงกิริยาที่ไม่ยอมเป็นข้าชดสั
 มา ชดสัแก่ต่อพระราชอำนาจ เป็นเหตุที่ต้องปราบปรามและเอาโทษฐาน
 กบฏเป็นประเพณีแต่โบราณ ดังนั้น คำอธิบายนี้จะทำให้เข้าใจเรื่อง พระ
 รวงที่แสดงต่อไปในโคลงกวี

๒. คำว่า “พ่อเมือง” กับ “เจ้าเมือง” สองคำนี้ผิดกันมาก
 ถ้าพิจารณาพิเคราะห์ที่ไต่กันจะเข้าใจได้ว่า คำว่าพ่อเมืองนั้น หมายความว่า
 ชาวเมืองนั่นเองที่ราษฎรพลเมืองยินยอมพร้อมกันยกขึ้นเป็นหัวหน้า อย่าง
 เป็นพ่อปกครองครอบครัว คือชาวเมืองนั้น จึงเรียกว่าพ่อเมือง ตำแหน่ง
 ที่เรียกว่าเจ้าเมืองนั้น ความหมายว่าผู้ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นเจ้าของ-

ประเทศต่างกันไปอยู่บังคับบัญชาการต่าง พระเนตร พระกรรณ คือ เป็นผู้แทนพระเจ้าแผ่นดิน ผิดกันกับพ่อเมืองโดยอธิบายดังนี้ พระร่วงเป็นพ่อเมืองละโว้ เพราะฉะนั้นพระร่วงนั้นเป็นไทยชาวเมืองละโว้ ถ้าเป็นขอมคงจะต้องเป็นเจ้าเมือง

ตำนานเรื่องพระร่วงพ่อเมืองลพบุรี ได้เป็นพระเจ้ากรุงสุโขทัยนมอยู่ในหนังสือพงศาวดารเหนือ เรื่องราวทกล่าวเล้าโดยหลงยาปฏิหาริย์เกินไปมากใจความดังนี้ว่า

นาย คงเครา พ่อเมืองละโว้ ซึ่งเป็นนายกอง ส่วยน้ำ มีบุตรชายคนหนึ่งชื่อ นายร่วง เมื่อนายคงเคราตาย นายร่วงได้แทนที่ และนายร่วงนั้นมีความพาวจาสิทธิ์ ว่าให้อะไรเป็นอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น ครั้นถึงคราวส่งส่วยน้ำทะเลขยศรไปพระนครหลวง นายร่วงเห็นว่าตักน้ำใส่คุ่มขนไปลำบากนัก จึงให้เอาไม้สานชะลอมเอาไปจุ่มลงในทะเลขยศร แล้วสั่งให้น้ำอยู่ในชะลอมน้ำก็ไม่ร่วงตาชะลอมไปได้ นักคุมเจ้าพนักงานขอมที่มาเร่งส่วยน้ำเห็นดังนี้ยังไม่สิ้นสงสัย นายร่วงจึงสั่งให้น้ำไหลออกมาเสียหมดชะลอม นักคุมตกใจกลัวยาปฏิหาริย์ของนายร่วง รีบนำชะลอมน้ำไปถวายพระเจ้าพนัธมสุริยวงศ์พระเจ้าแผ่นดินขอมณพระนครหลวง กราบทูลให้ทราบว่าผู้มียุทธเกิดขึ้นที่เมืองละโว้ พระเจ้าพนัธมสุริยวงศ์ได้ทรงทราบดังนั้น ทรงพระดำริเกรงว่านายร่วงจะเป็นราชาศัตรู จึงให้ขอมไปจับนายร่วงมาถวาย ถ้าจะจับเป็นมาไม่ได้ก็ให้ฆ่าเสีย ขอมนักมฤตห์ ได้จับ

รับสั่งแล้ว ก็ตำหนกแผ่นดินมา จึงเรียกว่าขอมคำดิน นายร่วงได้ทราบ
 ข่าวว่าพระเจ้าพนมสรียวงศ์จะให้จับตัว จึงหนีขึ้นไปบวชเป็นภิกษุอยู่ที่เมือง
 เหนือ จึงเรียกว่าพระร่วง ไปอาศัยอยู่ที่วัดริมเมืองสุโขทัย (ในตำนานเจ้า
 ต้องกล่าวไว้ว่าข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยกับท่านผู้รวบรวมพงศาวดารเหนือในข้อที่
 อธิบายว่า ที่เรียกว่าพระร่วงนั้นเพราะไปบวช ตามความเห็นของข้าพเจ้า
 เห็นว่า น่าจะเรียกพระร่วงอยู่ก่อนแล้ว โดยเหตุที่คำว่าพระนี้ ในภาษา
 ไทยโบราณใช้เรียกผู้ทนต์บดอ้าวไป ภิกษุเป็นทนต์บดจึงเรียกว่าพระ แต่
 พระเป็นคำเรียกยกย่องคุณให้สูงเหมือนกัน เพราะฉะนั้นพ่อเมืองคงเรียก
 ว่าพระอยู่แล้ว พระร่วง ก็คงจะไต่เรียกกันว่าพระร่วงมาแต่ก่อนบวชแล้ว
 เปรียบอย่างชาวเขียงใหม่ เรียกใคร ๆ ที่เขานับถือว่าเจ้าทนต์นั้น ภิกษุ
 ก็เรียกว่าเจ้าทนต์เป็นตัวอย่าง) วันหนึ่ง พระร่วง ลงมากวาดกวาดอยู่
 ขอมคำดินไปไผ่ลั่นในลานวัด แลเห็นพระร่วงไม่รู้จัก จึงถามว่านายร่วง
 ชาวละโว้ทนต์หนีมาอยู่สุโขทัยนี้อยู่ที่ไหน พระร่วงจึงสั่งว่าคอยอยู่ทนต์
 เกิด จะไปบอกพระร่วงมาให้ ด้วยอำนาจวาสนาของพระร่วง ขอม
 ก็กลายเป็นหินเลยติดแผ่นดินอยู่ที่ตรงนั้นจนตรายเท่าทนต์นั้น (ที่ในเมือง
 สุโขทัยทนต์นี้ยังมีหินก้อนใหญ่ ก้อนหนึ่ง เป็น หิน เขียว จมอยู่ใน แผ่นดิน ที่
 ลานวัดพระมหาธาตุ ใครไปเที่ยวพรวกชาวเมืองเขียงสุโขทัยให้ดูว่านั่นแหละ
 ขอมคำดินที่ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงแล้วโดยละเอียดในหนังสือเรื่อง “เที่ยว
 เมืองพระร่วง”) ในขณะนั้นพ่อพระเจ้ากรุงสุโขทัยสิ้นพระชนม์ลง ไม่มีผู้ใด

จะสืบพระวงศ์ เมื่อเกิดคึกคักพิพแพร่หลายว่าพระร่วงมีวาจาสิทธิ์ได้สาปขอมให้กลายเป็นหินไปได้ คนทั้งหลายเห็นว่าเป็นผู้มีบุญญาภพ จึงพร้อมกันอัญเชิญให้ลาผนวชออกครองราชสมบัติณกรุงสุโขทัย ถวายพระนามว่า พระเจ้าศรีจันทร์าริบัติ (ศรีอินทราทิตย์)

เรื่องตำนานที่กล่าวมาในหนังสือพงศาวดารเห็นอنگัน ผู้อ่านที่ไม่มีความเชื่อถ้อยในการปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ได้อ่านแล้วก็เลยเหมาเอาว่าเป็นนิทานแต่งขึ้นเล่าเล่นทั้งอัน เหมือนเรื่องวงศ์ ๆ จักร ๆ เหลวไหลไม่สมควรที่จะเอาใจใส่ต่อไป แต่ตามความเห็นของข้าพเจ้าเองเห็นว่า จะเป็นนิทานไปหมดก็เคียดไม่ได้ คงมีเรื่องจริง แต่หากเล่าต่อเติมเพิ่มความอัศจรรย์ต่าง ๆ ขึ้นตามนิสัยของคนในชั้นหลัง ที่ชอบเล่าเรื่องอะไรให้วิเศษแปลกประหลาดเป็นอันมากของเจ้านายที่ตนนับถือ ความจริงอันควรเชื่อถือในเร่องนั้นคือ พระร่วงนั้นได้เป็นทั้งพระเจ้าแผ่นดิน และเป็นบรมชนกเป็นผู้มีสติปัญญาไพริบ เช่นการศึกษานะ อย่างใหม่ขึ้นใช้ทักน้ำ ที่เรียกว่าชะลอมนั้น น่าจะมุ่งความแต่เพียงว่าเป็นภาชนะที่สานด้วยไม้อย่างชะลอม ไม่ใช่ปั้นด้วยดินอย่างคุ่มหรือโอ่ง และไม่ใช่เป็นชะลอมตาห่าง ๆ อย่างที่ใช้ใส่ผลไม้ คงเป็นตาถี่และมีชั้นภายในในึงตักน้ำได้ไม่รั่ว กล่าวโดยย่อ คือพระร่วงเป็นผู้คิดทำกะละฮอมหรือครกขึ้น เป็นของทศกัณฐ์ใหม่จึงพากันตนตนเห็นเป็นผู้วิเศษ ทว่าวาจาสิทธิ์นั้นก็น่าจะอธิบายได้ว่าพระร่วงเป็นผู้ที่พลเมื่อนิยมมนับถือมาก จะมีบุญชาติสิ่งอะไร

ก็ขึ้นไปตามบัญชาทุกประการ จึงเป็นผู้ที่ควรพระเจ้าพนมสรีรังสรรค์ทรง
 วิตกว่าจะเป็นหัวหน้าชาวไทยที่เป็นข้าชอชฉดลัสมาให้กำเริบ และต้องให้
 คึกกำจกเสีย ส่วนนายทหารที่ส่งมานั้น ก็คงจะเป็นผู้มโหฬาร และทั้งจะ
 ให้อภิหารพระร่วงมากหนักขึ้น จึงต้องกล่าวว่ามฤตมิมเทศมาก ส่วน
 ขอมที่นำคำกินมาจากเมืองขอมนั้น น่าจะมากเกินไป อันที่จริงคงจะยก
 เข้ามาตรง ๆ ก่อน พระร่วงจึงได้ทราบเหตุและหลบไปบวชเสียที่สุโขทัย
 ถ้าขอมได้คำกินมาแต่พระนครหลวง ที่ไหนพระร่วงจะได้รู้ตัวและหลบหนี
 ไปได้ ฝ่ายนายทหารขอมเมื่อมาใกล้ละโว้ ทราบว่าพระร่วงหนีไปแล้ว
 ครั้นว่าจะยกติดตามไปก็ไม่สะดวก ด้วยเหตุที่สุโขทัยเป็นราชธานีจักร
 ไทยอยู่ภายนอกชอชฉดลัสมาของพระเจ้าพนมสรีรังสรรค์ ทพที่ยกมาก็คงจะเกณฑ์
 มาแต่เพียงพอรบ ละโว้ซึ่งเป็นเมืองเล็ก หากจะยกโจมเข้าไปในแดน
 สุโขทัยก็คงจะเกิดมีเหตุต้องรบพุ่งกับชาวสุโขทัย กำลังไม่พอ ขอมจึง
 ต้องหันลงใจอุบายเพื่อลวงผลาญพระร่วง คือ ปลอมแปลงตัวเป็นไทย
 และไปโดย อากาโร อันลลอบ ประหนึ่งว่าแทรก พน แผ่นดินไป จึงเรียกว่าขอม
 คำกิน แต่ครั้นไปถึงสุโขทัยแล้ว ไปพบพระร่วงเป็นภิกษุอยู่ ไม่รู้จักจึงเข้า
 ไปถามหาพระร่วง ฝ่ายพระร่วงคงจะเห็นผิดสังเกต เพราะคนแต่งเป็นไทย
 แต่พักสำเนียงแปร่งเป็นขอม จึงกล่าวประวิงไว้ แล้วไปตามโยมวัดออก
 มาจับตัวได้ แต่อย่างไร ๆ ก็คิดไม่ทสลงสัยในชื่อที่พระร่วงนโมเป็นหัวหน้า
 ทำการสงครามรบพุ่งซึ่งชัย จนไทยได้เป็นอิสสรภาพพ้นจากอำนาจขอม ทั้ง

ประเทศไทยเอาเมืองสุโขทัยเป็นราชธานี มกษัตริย์สืบพระวงศ์ทรงธำมรงค์
 เมื่ออาณาจักรตั้งขึ้นโดยลำดับมา เมื่อพิเคราะห์ตามหลักฐานในทาง
 พงศาวดารและจดหมายเหตุที่ได้อ่านแล้ว น่าจะเชื่อว่าพระร่วงได้ประดิษ
 ฐานราชวงศ์ครองกรุงสุโขทัยก่อนกรุงเก่า และบรรดากษัตริย์ใน
 ราชวงศ์นั้น คนทั้งหลายเอานามวงศ์มาเรียกว่าพระร่วงเจ้าทุก ๆ พระองค์
 พระร่วงเจ้าองค์เป็นปฐม คือ ขุนศรีอินทราทิตย์ที่ปรากฏพระนามในจารึก
 ศิลาหลักอักษรไทยที่เมืองสุโขทัยนั่นเอง (ข้อที่ในพงศาวดารเห็นออกแล้ว
 ว่าทรงพระนามว่าพระเจ้าศรีจันทราธิปไตยนั้น ก็ไม่ค้านกับความเห็นที่ข้าพเจ้า
 ได้แสดงมา พระนามจันทราธิปไตย น่าจะเป็นอันเดียวกับจันทราทิตย์
 อย่างเช่นพระนครินทราชา พระมหินทราธิราช นักคอนามพระอินทราชานัน
 เอง และ อินทร์ กับ จันทร ในโบราณกาลมักใช้ควบ ๆ กันอยู่ เช่น
 ตำแหน่งหลวงอินทรมนตรี ก็มิสร้อยต่อว่าศรีจันทรกรมาร ทั้งชื่อเจ้า
 กรมพระสันมพลเรือนก็มี เป็น พะยาน อยู่ว่าใช้ได้ทั้งอินทราทิตย์ และ จันตรา
 ทิตย์) ถ้าความจริงเป็นเช่นนั้นไซ้ พระร่วงเจ้าองค์เป็นที่สองนั้น คือ
 พระเจ้าปาลวรุ หรือ เรียกในภาษาไทยตามที่จารึกไว้ว่า ขุนบาลเมือง
 (อันเป็นชื่อเดียวกันกับงาเมือง ซึ่งมาใช้เป็นตำแหน่งขุนนางอยู่ในปัจจุบัน
 และพระร่วงเจ้าองค์ที่สามก็คือ ขุนรามคำแหงมหาราช ผู้ที่จารึกหลักศิลา
 ที่กล่าวแล้วนั้น และเป็นผู้สร้างแท่นมนังศิลาบาต กับมีขอควรเห็นความ
 ต่อไปว่า พระเจ้าศรีอินทราทิตย์นั้นได้อภิเษกกับนางเสือง ซึ่งเป็นราชธิดา

ญ

ของพระเจ้ากรุงสุโขทัยพระองค์ก่อน ด้วยเหตุที่เป็นผู้สืบทอดพระวงศ์ของพระเจ้ากรุงสุโขทัยองค์ก่อนประการหนึ่ง และเพราะเหตุที่ชาวเมืองสุโขทัยได้พร้อมกันถวายราชสมบัติด้วยอีกประการหนึ่ง พระเจ้าศรีอินทราทิตย์จึงได้ประจักษ์ฐานราชวงศ์มั่นคงในพระนครสุโขทัยสืบมา

เมื่อเหตุอันควรเชื่อมีอยู่ว่าพระร่วงนั้นมีในพงศาวดารเป็นแน่แท้ (คือมีตัวจริง ๆ ไม่ใช่เป็นแต่ชื่อในเรขานิทานเท่านั้น) ถึงว่าจะไม่มีพระยานพจเรวีเรื่องราวของพระร่วงได้ลงแท้ ก็น่าคิดคาดคะเนว่าเรื่องของพระร่วงที่กล่าวไว้ในพงศาวดารเห็นอนัน ความจริงจะเป็นอย่างไร จึงลองคิดเห็นว่าเรื่องจริงจะเป็นดังที่ใดผกผันไว้ และแต่งเป็นขบถกลอนดังต่อไปนี้

๕ ขแรงความบางข้อ

บทกลอนต่อไปนี้ ถ้าอ่านไปก็ตี หรือถ้าแม้ว่าจะได้ออกโรงเล่นเป็นละครก็ ผู้อ่านบทกลอนหรือผู้ละครก็จะพบข้อที่น่าสงสัย หรือน่าท้วงติงอย่างบางแห่ง จึงขออธิบายชี้แจงแก่กระที่ลวงหน้าไว้ดังต่อไปนี้

๑. นามบุคคลในเรื่องนี้ ทมกล่าวนามในพงศาวดารเหนือ มีแต่พระร่วง นักคุ้ม และพระเจ้าพันธุรมุขีวงศ์ ส่วนนามตัวขอมคำกีนันน์ สัมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟากรมพระนครศรีฐานวักติวงศ์ได้เป็นผู้ทรงขนานนามว่าพญาเทโชนก่อน เมื่อทรงแต่งบทกลอนสำหรับร้องประกอบกับภาพยนตร์เรื่องขอมคำกีนันน์ ซึ่งสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธได้ทรงจัดเล่นที่หอพระสมุทวชิรญาณ เมื่อปี ร.ศ. ๑๑๓ นั้น และบทกลอนนั้นก็ใช้ร้องกันมาเรื่อยๆ จนกาลบัดนี้ชกกันมากแล้ว ทั้งชื่อเทโชนก็เข้าทักอยู่ และใครจะเถียงว่าผิดก็ไม่มีหลักฐานอะไรจะเถียง จึงคงใช้ชื่อเป็นเทโชนในเรื่องนี้ ส่วนนามบุคคลอื่นๆ ขำพเจ้าขนานชนตามเหมาะใจ เช่นนางแม่ให้ชอนางจันทน์ อันเป็นชอไทยๆ แต่ถ้าไม่ได้อ่านเช่นนั้นจริงๆ ก็ขออภัยไทยเถิด เพราะหาหลักฐานอันใดไม่ได้

๒ คนไทยในเรื่องนี้ ขำพเจ้าเกณฑ์ให้ไว้ผสมสูง อย่างที่เรียกกันตามภาษาละครว่าผสมลาว เพราะขำพเจ้าเชื่อแน่อนโดยมีหลักฐานอยู่ว่า “ไทยสมัยพระร่วงนั้นไว้ผสมสูงเป็นแน่ คือรูปต่างๆ ที่ปรากฏในโบราณสถานเป็นพระยานอยู่ ขำพเจ้าเข้าใจว่าไทยจะได้ไว้ผสมสูงกันลงมานาน

๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

๓. คำว่า **ขันท** ใช้ในเรื่องขอมคำคนนั้น ต้องเข้าใจว่าคือคนหรือ
หน้าไม้ ไม่ใช่ขันทขึงด้วยคนคำ ขึงเป็นของพงจะมีขันทใหม่ในแผ่นดิน
พระไชยราชากรุงเก่าเท่านั้น ขาวอโศกมีเครื่องส่งลูกศรหรือกระสุนไป
ประหารได้ไกลๆ ตามภาษาไทยเรียกว่า ขันท เพราะฉะนั้นเมื่อเกิดมีอาวุธ
ชนิดที่อาศัยคนคำจุดไฟเป็นกำลังส่งกระสุนไปประหารนั้น ขันท จึงเรียกว่า
ขันทไฟ เพื่อให้ทราบชนิดของขันท เหมือนเรียกเรือกเดินด้วยแรงไฟว่า

เรือไฟ ทอธบายนเพื่อย่องกันมิให้ผู้อ่านทั่วว่าข้าพเจ้าไปเกณฑ์ให้คน
โบราณไซ้ของที่ยังมีใครเข้ามาในเมืองเราสมัยนั้น

๔. คำที่ใช้พูดกับพระร่วงว่าพ่อเจ้า และกับนางจันทน์ว่าแม่เจ้านั้น
เคยใช้ในมณฑลพายัพเขาก็น่าฟังถึงเจ้าผู้ครองนครว่า พ่อเจ้า และนาง
ชายาเรียกว่า แม่เจ้า เป็นพระยานปรากฏอยู่ว่า คนไทยเก่าพวกเขื่อนนั้น
ภาษาที่พวกไทยเหนือพูด ถ้าวิเคราะห์ก็เทียบกับหนังสือเก่า จะเห็นได้ว่า
ตรงกันอยู่โดยมาก ถ้อยคำสำนวนที่เปลี่ยนแปลงไปมากก็แต่ในหมู่ชาว
กรุงเท่านั้น

ตามทชแจงมาแล้ว ๔ ขอน หวังใจว่าพอจะเป็นพระยานให้เห็นได้
แล้วว่า ข้าพเจ้าได้พยายามที่จะให้เรื่องราวเป็นไปโดยทางที่น่าจะเป็นจริง
อย่างมากที่สุดที่จะเป็นไปได้ แต่ถ้ามายังมีข้อบกพร่องหรือผิดอยู่ข้างแห่ง
หนแห่งใด ก็ขอจงอย่าไต่ถ้อโทษเลย.

ตัวละคร

ไทย

พระร่วง

พ่อเมืองละโว้

นางจันทน์

มารดาพระร่วง

หลวงเมือง

หลวงวัง

หลวงนา

กรมการเมืองละโว้

นายบุญ

นายมี

ทนายคนสนิทของพร

นายมัน บันยาว

พรานป่า

พระมหाराชาคร

อำมาตย์ที่ ๑

อำมาตย์ที่ ๒

เมืองสุโขทัย

เมืองสุโขทัย

นอกจากนี้ มกรมการ, ทนาย, พลเมือง, สาวใช้, คิษย์วัด ฯลฯ

ขอม

ท้าวพันธุรม,

พญามหากาไทย

พญากลาโหม

เจ้ากรุงขอม

อำมาตย์ขอม

พระยาเทโว

แม่ทัพขอม

นักคุ้ม

นักแก้ว

นักสุวรรณ

}
|
}

นายทหารขอม

ทหารขอมที่ ๑

ทหารขอมที่ ๒

นอกจากนั้นนางที่เฝ้าในพระโรงและไพร่พล

องกที่ ๑

ฉาก : หอนั่งในคุ้มของพระร่วง, ที่เมืองละโว้. เป็นเรือนฝา
กระดานอย่างโบราณ: เครื่องตกแต่งมีเตียง, ซึ่งมีเครื่องปลูกและ
หมอน, ม้าน้ำ, เกวียน, พานหมาก. ฯลฯ.

พระร่วง ตัวเรานี้ควรที่จะดำรง
 เบิกบานในจิตต์หาญไม่,
 เป็นพ่อเมืองเลื่องชื่อลือไกล,
 ครองไทยละโว้อัน.
 ตั้งแต่บิดาสิ้นชีวิต,
 เป็นทวยหาทครอบครองบุรี,
 โดยความนิยมยินดี
 ในทศวงศ์รัตนกร.
 แต่ว่าอนิจจาไร้สันก,
 เป็นทุกข์เฝ้าทอศฤทัยถอน;
 ส่งสารประสาราษฎร
 ลวนเคอกรอนเหลืออันคนนา.
 ทวยว่าพชพรรณัญญาหาร

แสนนักการ, แห้งแล้งเป็นหนักหนา,
 มีหน้าชากรรมมันพันเอื้อมา
 รวบเวลาส่วนนี้, นำซ้ำใจ.
 อนิจจา! เป็นข้าเจ้ากรุงขอม,
 ต้องยินยอมสารพัดขมิได้;
 ออกเอยออก, ทกระไร,
 เกิดเป็นไทยต้องเป็นทาส, อนาถนัก!
 จำต้องยอมให้ขอมจิกหัวใช้;
 ยิ่งคิดไปฟมฟกอกแทบหัก.
 ทำไฉนระไค้พันเงอมมียกย,
 ให้ชนชอลอประจักษ์ไค้สักครา?
 ทำไฉนชาวไทยจักไค้รอด,
 ปลอดภัยจากอำนาจยักย?

[หลวงเมืองออกมาและยกมือไหว้]

หลวงเมือง

อ้อหลวงเมือง, มีเรื่องมาเจรจา,
 หรือมาด้วยเหตุผลยบลใด?
 บดินนาคุ่มคมขอม
 พรั่งพร้อมไพร่หลวงน้อยใหญ่,

* ตามปทานุกรม เป็น เผอญ, บังเอิญ, แต่ในที่นี้ต้องการสัมผัส

มา^๕ถึง^๕ธ^๕าน^๕น^๕แล้ว^๕ไ^๕สร^๕.

พระร่วง ค^๕เ^๕า^๕เ^๕ิด^๕ข^๕าง^๕กระ^๕เ^๕ร^๕น^๕าย^๕เร^๕า !
 จ^๕า^๕เ^๕าะ^๕มา^๕เ^๕ถ^๕ก^๕ัน^๕เว^๕ล^๕า^๕น^๕,
 ย^๕า^๕ม^๕ช^๕า^๕ว^๕ร^๕เ^๕ท^๕ย^๕อ^๕ค^๕า^๕ว^๕.
 เ^๕ท^๕เ^๕ร^๕ิง^๕ก^๕เ^๕ย^๕ว^๕เ^๕ล^๕า^๕เ^๕า^๕,
 ค^๕ิง^๕ช^๕า^๕เ^๕า^๕เ^๕ไ^๕ก^๕ร^๕า^๕ย^๕เ^๕ร^๕เ^๕น^๕มา^๕.
 ๔๕ ๔๗ ๔๐
 บ^๕น^๕เ^๕น^๕ย^๕ก^๕า^๕ห^๕น^๕ค^๕ล^๕ง^๕
 ส^๕ว^๕ย^๕น^๕า^๕ส^๕ร^๕ง^๕ช^๕อง^๕จ^๕อม^๕เ^๕ค^๕า^๕;
 เ^๕ม^๕เ^๕ย^๕า^๕ม^๕ถ^๕ก^๕า^๕ห^๕น^๕ค^๕เว^๕ล^๕า^๕,
 เ^๕ต^๕ก^๕เ^๕น^๕ม^๕า^๕เ^๕ค^๕ย^๕จะ^๕ร^๕ง^๕ว^๕อ^๕.
 เ^๕ร^๕า^๕ท^๕ร^๕า^๕ย^๕ค^๕; ค^๕ร^๕ง^๕น^๕เ^๕ร^๕า^๕เ^๕อง^๕ส^๕ง^๕
 ไ^๕ห^๕ร^๕อ^๕ร^๕ง^๕ไ^๕ว^๕ก^๕ว^๕า^๕จะ^๕มา^๕ข^๕อ^๕,
 เ^๕เ^๕ร^๕า^๕เ^๕ว^๕า^๕ป^๕ลา^๕ส^๕า^๕ล^๕ม^๕เ^๕ม^๕เ^๕พ^๕อ^๕.
 พ^๕ว^๕ก^๕เ^๕ร^๕า^๕ห^๕น^๕อ^๕ค^๕ค^๕ก^๕เ^๕ส^๕น^๕อ^๕ค^๕เ^๕จ^๕.
 เ^๕ม^๕เ^๕จะ^๕เ^๕ถ^๕เ^๕ก^๕ก^๕ัน^๕ไ^๕ห^๕ไ^๕ป^๕ส^๕ง^๕น^๕า^๕
 ก^๕เ^๕จะ^๕ช^๕า^๕ล^๕า^๕ย^๕าก^๕ย^๕าก^๕เ^๕ห^๕ย^๕;
 จะ^๕ไ^๕ห^๕ไ^๕เ^๕ค^๕เ^๕น^๕ค^๕ง^๕เ^๕า^๕พ^๕ง^๕ไ^๕พ^๕ร^๕
 ก^๕เ^๕เ^๕ห^๕เ^๕ม^๕เ^๕น^๕ไ^๕ห^๕ไ^๕ป^๕ค^๕า^๕ย^๕ว^๕า^๕ย^๕ช^๕า^๕ว^๕,
 เ^๕เ^๕ห^๕เ^๕ม^๕เ^๕น^๕ส^๕เ^๕ร^๕ง^๕ไ^๕ห^๕ช^๕น^๕น^๕เ^๕ก^๕เ^๕อ^๕ค^๕ร^๕เ^๕น^๕เ^๕ห^๕ย^๕,
 เ^๕เ^๕ห^๕เ^๕ม^๕เ^๕น^๕ส^๕เ^๕ร^๕ง^๕ไ^๕ห^๕ช^๕น^๕น^๕เ^๕ก^๕เ^๕อ^๕ค^๕ร^๕เ^๕น^๕เ^๕ห^๕ย^๕,

จริงหรือไม่หลวงเมือง ?

หลวงเมือง

จริงเจ้าข้า ;

แต่เมื่อก่อนคราวใดส่งไปข้า ,

แม้จะล่านึกเหนื่อยคอยเร่งรัก .

ฝ่ายเราอันอ่อนหย่อนฤทธิ ,

ถึงซึ่งจิตต์นใจไม่กล้าขัด .

พระร่วง

เราจะลองพทจาสำระพัตร ,

เพื่อลองผอนผิดเขาสักที .

ท่านจงเตรียมสํารับคําคอน

ไวตอณรบพวกเขาให้เต็มที .

หลวงเมือง

ไคเตรียมไวพร้อมสรรพ , สํารับมี

ของคํ ๆ หวานคารชั่วปลา .

พระร่วง

ถ้าเช่นนั้นไปพลัน , ไปเชือเชิญ

เสนขอมให้เคนชนเคหา ,

ส่วนพวกยวีวาทตามมา ,

จงเลี้ยงหน้าเคหาอย่าช้าที .

หลวงเมือง

ข้าจะรักเสีจสรรพตอณรบเขา

ผู้เป็นแขกของเราอย่างเต็มที ;

ขอพ่อเจ้าบุญโคลกโชคคํ

พระร่วง

งมึกผ่อนเส้นไต้สุมใจ ! [ไหว้แล้วเข้าโรง]

เทศะกศลปางก่อน,

ขอใ้กั้วรงวนสำเร็จไ้:

หรือแม่เขาไ้ยอมประนอมใจ

ขอจงเทพไท้ให้ขุณญา !

[นักคุ่มออก; พระร่วงลุกไปต้อนรับ]

ขอต้อนรับเส้นผู้มคัก

มายังสำนักเรือนข้า ! [พานักคุ่มไปนั่งเตียง]

เฮ้ย, หนายไ้วๆ, ใครอยู่หว่า ?

[หนายคน ๑ ออกมาไหว้]

อย่าไ้ซำรงรับยกสำรับ

มาไ้วๆ จะไ้ไ้เตียงท่านข้าหลวง,

และเตียงปวงไ้ไพร่พลพร้อมสรรพ:

อย่าไ้ยกพร้องการรองรับ,

ทั้งข้าวกั้กับจกั้ให้พอ. [หนายไหว้แล้วเข้าโรง]

นักคุ่ม

ขอขใจ, ท่านนมอชฌา,

ข้าชอบนักหนา, ข้าจึงขอ

อย่าไ้ให้เตียงพวกข้า, มีมาพอ

ทั้งข้าปลา, ข้าชออย่าเตียง;

เพราะทราบว่ามีพระชนนีอยู่
ในเมืองท่านลี้ภัยข้าก็อยู่,
ไม่ควรเปลืองเสบียงเลี้ยงดู;
เพราะพวกข้าจะอยู่อีกหลายวัน,
ก็จะเปลืองข้าวปลา.

พระร่วง

ข้าขอโทษ;

ขอท่านอย่าโกรธเลยนะท่าน;
เป็นธรรมเนียมไทยแท้แต่โบราณ,
ใครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ
อย่างเลีศัก, ตามมีและตามเก็,
ให้เพลินเพลิดเพลินกว่าจะกลับ.—
เฮ้ย, ทนายไวๆ, ไหนสำรับ?
ยังตกแต่งไม่เสร็จหรือฉันใด?

[ทนายหลายคนยกสำรับออกมาตั้ง]

ขอเชิญท่านนายทหารผู้มียศ
จงมรสทั้งหมื่นเปิดไ้,
กินเถิดเสนา, อย่าเกรงใจ,
ขอให้ อิ่มหน้าแลสำราญ.
ท่านนี้ใจเป็นทศ,

นักขุม

สมควรเป็นยศบริษัทยาน :
ถ้าแม่ได้ไปเฝ้าพระภบาล
คงไปรศปรานมากแท้, ข้าแนใจ.
เหตุไฉนท่านไซร์ไม่ไปเฝ้า
พระผ่านเฝ้า ?

พระร่วง

ยังไปหาได้ไม่;
เพราะละไว้ลำบากยากใจ,
ท่านาไม่ได้เพียงพอ.
ข้าอยากขอให้กรุณา,
จงเมตตาฟังคำข้าขอ;
อันส่วยน้ำไซร์จึงไคร่อ
ไว้ต่อเวลาข้าวปลาดี.
ในขณแม่ให้ไปส่งน้ำ,
จะชอกข้าทกตนขบ;
ขอท่านนักรัศมี
จงมนานาคคคคเมตตา.
ขอจงให้อ —

นักรัศมี

อ้อ ! พ่อเจ้า,
ทัวเราเห็นอกท่านคอกหนา;

ส่วนตัวเรานั้นไซ้ไรไกรณา,
 แต่หากเกรงอาชญาพระทรงยศ.
 ส่วยน้ำเคยส่งตรงต่อ,
 เพอพระราชพิธตามกำหนด;
 การส่งน้ำไซ้ไรไม่เคยงก,
 จะละลคนไซ้ไรไม่ควรการ.
 ถวนัยจะทรงพระพิโรธ,
 คงเป็นโทษแน่แท้.

พระร่วง

นนันทาน;
 อัครกษัตริย์สันพันประมาณ,
 ขาคิดส่งสารประชาชน.
 ถ้ามัทธานมีไมครณท,
 จงช่วยผืนผ่นอภัย, ช่วยสักหน;
 ชาวละโว้ลำบากยากคน
 ถวนทวทกคนเกิดครอื่น.
 ถ้ามัทธานจะเขานำให้โต,
 จงมีไกรณาแก่ข้ากอื่น;
 ช่วยขนน้ำสู่พระนคร,
 ออย่าให้ตอ้งเกิดครอื่นถึงชาวไทย.

นักคุ้ม

ไพร่พลโยธิต่านมีมา,

จงไปรกรช่วยกรุณา.

หาได้ไม่!

อันเรารรีบเขานำไป,

จะกระไรไม่เข้าที่.

แต่ก่อนไสร้ชาวไทยเคยไปส่ง.

นำสร้งจนถึงทกรุงศรี ;

ไพร่ขอมชนไปไม่เคยมี,

ถ้าให้ศักรไทยไปอย่างเคย.

พระร่วง

อนิจา ! กรุณาหน้อยไม่ได้ ;

ไม่เห็นใจไทยบ้างหรือท่านเอ๋ย ?

ยามท่านมาใช้ว่าเราละเลย ;

เลี้ยงดูให้สะเบยถ้วนทุกคน.

ชาวละโว้แร้นแค้นแสนลำบาก,

แสนยากอีกคึกขัณฑ์สน.

ต้องทำมาหากินสิ้นทุกคน,

หาไม่เป็นขยัน, แสนนใจ.

นักคุ้ม

จงเชอเด็ก, พ่อเมื่อง, อย่าเคืองข้า ;

มีใช่ว่าไม่ส่งสวาท่านเมื่อไหร่.
 แต่ในส่วนราชการงานเมืองใช่
 จะผ่อนผันไม่ได้ด้วยฉันทา.
 รัชใช่เจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน
 จะฉันทฉันทใช่ได้หรือว่า ?
 เราต้องยำเกราษฎรอาชญา.
 มีใช่ว่าอยากขั้ท่านเมื่อไร ?
 อันนาทะเลชบศร,
 จะเกณฑ์พวกนรากรตักให้;
 ขอเพียงให้ท่านรัชไป,
 เพื่อมิให้ชาวละโว้ยากเย็น.
 เวลานใดกระบือหรือขกพร่อง,
 เกวียนทั้งปวงจะต้องใช้คนเข็น
 ไปถึงนครหลวง, ปวงลำเค็ญ,
 แล่นลำยากยากเย็นจงเห็นใจ.
 ส่วนท่านและทหารชาวขอม
 ย่อมจะต้องกลับไปกรุงใหญ่,
 ช่วยรัชชนน้าส่วยด้วยเป็นไร ?
 ย่อมไม่ได้ ! จะเสียประเพณี.

พระร่วง

นักกุม

ถึงลำบากยากแค้นแสนก่นการ,
ชาวเมืองท่านเคยส่งเงินถึงท
นครอมบวมธานี,
ครั้งนั้นควรเป็นไปเช่นเพชร.
จะผ่อนผันหนี้สินประเพณี
อันเคยมี.

พระร่วง

อินจา ! ช่างข่มเหง !

พวกเราหย่อนกำลังนักรบเอง,
จึงต้องจำ야เกรงท่านผู้นาย.
แต่ถ้าแมกรณาปราณี,
คุณท่านจะมีไม่รู้หาย;
ไพร่ฟ้าชาวไทยไซ้เจียนตาย,
จะเป็นเครื่องทำลายความจงรัก.
แม่แลศงเมตตา, ข้าแผ่นดิน
คงไม่ส่นถกทททรงศักดิ์;
ไพร่ร่มเย็นเป็นทพฟ้านก,
แจ้งประจักษ์ทั่วแคว้นแดนไทย.
ชาวละโว้แร้นแค้นแสนอดคัก,
จะสร้างขัตติยชาติทำไม;

นักคุ้ม

ไม่สามารถทิ้งไร่นาไป.
 ขอเสด็จไต่กรรณา.
 นึกว่าเลี้ยงซาเอาไวไซ
 เต็มกำลังค่อไปในเบื้องหน้า.
 ตัวเราก็มืดตา,
 ทิ้งวาจาท่านตอบก็ชอยกล.
 จะกตขมเหิงคะเนงร้าย,
 เสร็จทอลายภักดีไม่มีผล:
 พวกท่านก็คน, เราก็คคน,
 เมื่อยามจหนักคือจกจิตต์ปราณ.
 แด้อศราวารทสังเต็ม
 ยสียเลมเกวียนใหญ่จึงโต;
 ตัวเราเข้ามาในคราน,
 เกวียนฉมาสียเลมทวยกัน.
 ไฉนจะสามารถบรรทมค
 ตามกำหนดชัตราทเคยนั้น?
 ใจเราสังสารพวกท่านครัน,
 แด่สีกที่ระณฉอนตามใจ
 [พูดรำพึง] นึกๆ ก็ดูจะเห็นท่า

พระร่วง

เอาเปรี้ยวเสนาผู้นี้ไต่,
ถ้าสำเร็จเสร็จสมอย่างใจ,
เขาไซ้จะต้องยอมตาม.
จำจะซัดซั่มเขาเอาสัญญา;
จะลองมีวาจาไต่ถาม.

[พูดกับนักคุ่ม] ถ้าแม้ว่าฝ่ายเราพยายาม
บรรพทนน้ำไต่ตามอัคราไป,
บรรพทนเกลี้ยงลิบเล่ม
พอเต็ม, ไม่เกินกว่านั้นไต่,
ตัวท่านจะรับช่นไป
หรือว่าอย่างไร? จงตอบมา.

นักคุ่ม

[พูดรำพึง] เอะ! จะมีอธิบายชวชไข
รอกอย่างไร? ไม่เห็นเลยสักท่า.
พอเมืองนช่างจ่านรจา;
ต้องหาทางลัดคักคัก.
อันจะบรรพทนน้ำเต็ม
ลิบเล่มที่เราเอามาน,
จะพอเท่าเต็มไซ้เห็นไม่มี;
ฉวกคิเปล่าๆ ไม่เข้ากร.

[พูดกับพระร่วง] เขาเถิด ! แม้ทำได้เช่นว่า,
เราจะขนธอราไปแทนท่าน.

ท่านจงเร่งรั้งกิจการ,
จะได้พาทวยหาญกลับเวียงไชย.

พระร่วง

ถ้าเราทำได้จริงดังยุบล,
จะรับชนแน่หรือ?

นักคุ้ม

อย่าสงสัย,
เป็นรับชนแท้ ๆ !

พระร่วง

แน่หรือไร ?

นักคุ้ม

เราไพร่เสนาของภูบาล
ผู้ชนขอม, จะยอมเสียวิ
เป็นไม้มัดโดยแท้.

พระร่วง

แน่นอนท่าน ?

นักคุ้ม

เป็นแน่นอน, อย่าช้าอย่าเนิ่นนาน,
ท่านจงเร่งกิจการตามวาจา.
ส่วนตัวท่านเองไพร่, ให้ไว้,
อย่าอวดดีแต่ปากนะท่านหนา.

พระร่วง

เราเป็นไทยเราไม่ไว้ซึ่งสัจจา
ท่านอย่าได้แค้นแกล้งใจ.

นักคุ้ม

พระร่วง

เราจะขอปรึกษาว่าท่าน

กับพวกกรรมการน้อยใหญ่.

ถ้าเช่นนั้นข้าขอลาไป

เยี่ยมพวคนายไพร่ทูลักที่ [เข้าโรง]

เซี่ยทนาย, ไว ๆ ใครอยู่นอก ?

[ทนายคน ๑ ออกมา]

จงไปบอกหลวงเมืองเข้ามาน,

พร้อมด้วยกรรมการตัวดี ๆ.

บอกมาขณอย่าวรรอ. [ทนายเข้าโรง]

อาเทพคาอารักษ์

ผู้ทรงฤทธิสิทธิ์ศักดิ์, ข้าขอ

ให้ช่วยอวยพรสันทรพอ

ไต่มีช่องยกยอเกียรติไทย !

[หลวงเมือง, หลวงนา, และกรรมการอื่น ๆ

ออกมา, ไหว้พระร่วงแล้ว, นั่งเป็นระเบียบ

ตามที่]

ดูกรรมการทั้งหลาย,

เราจะขอขยายข่าวให้;

เราพดจากับทหารขอมไพร่,

ได้ตกลงยอมสัญญากัน,
 ว่าถ้าแม่ฝ่ายเราสามารถ
 อารักตักน้ำนมขมิ้น,
 บรรทุกเกวียนสิบเล่มเต็มพลัน
 เขานันจะรับขึ้นไป.

หลวงเมือง

เอะ ! สิบเล่มเท่านั้นหรือพ่อเจ้า ?

เราเคยส่งยี่สิบเกวียนใหญ่;
 ถ้าส่งเพียงสิบเล่มเท่านั้นไซ้,
 จะมีบกพร่องไป

พระร่วง

ไม่เช่นนั้น.

เราสัญญาจะส่งน้ำเท่า
 อย่างเก่าเช่นเคยเป็นแม่นมั่น

หลวงเมือง

จะส่งอย่างไรได้ ?

หลวงนา

อย่างไรกัน ?

ถ้าเช่นนั้นข้ากกงหนิงเป็นแท้.

หลวงเมือง

เขาจะยอมหรือเจ้าชา ?

พระร่วง

หามิได้.

ก็ต้องจัดไปเท่าเกิมนนเป็นแน่.

หลวงนา

ข้าเจ้าไม่เข้าใจเป็นแน่แท้

ว่าพ่อเจ้าจะแก้ฉันใด.

พระร่วง เราได้ลั่นวาจาว่าจะส่ง
น้ำสร้งเท่าเดิมให้จงได้,
แต่ขรรทุกเพียงสียเล่มไป.

หลวงเมือง อันว่าคุ้มแต่ละไขก็หนักนัก.
จะขรรทุกสลับซับซ้อน
ถูกสะท้อนคงแตกคงหัก.
จะขรรทุกอย่างไรสงสัยนัก,
ขอพ่อเจ้าทรงคึกคักบอกอวย.

พระร่วง เราได้คำปริตวิตรอง, กวอง
เห็นช่องว่างที่สมหมาย;
เราจะแถลงแจ้งอวย,
ขอแต่ท่านทั้งหลายช่วยเต็มใจ.

หลวงเมือง พ่อเจ้าอย่าได้มัวตก,
อันช่วยดยอมยกถวายได้
ทั่วทุกคน.

หลวงนา ต่างคนแสนเต็มใจ
จะขรรทุกเพอรักภักดี.

กรมการ

จริงเจ้าข้า !

หลวงเมือง

ขออย่าไต่กินแทง,
อย่าเคลือบแคลงจะช่วยจนเต็มที.

พระร่วง

เราขอขใจนักหนาในครานี้.

หลวงเมือง

อธิบายอย่างไรมิโปรดประทาน.

พระร่วง

ท่านจงแบ่งปันเป็นหมู่เหล่า,
พากันเข้าป่าไฟไพศาล;
ตัดไม้ไผ่มาให้พอแรงการ,
แล้วจักสานรูปร่างอย่างชะลอม;
แต่ตาตวงท่งที่เหมือนนกกระจาต,
รูปขนาดกะบงใบย่อม,
เอาชันยาภายในไว้ให้พร้อม,
ใช้กระละออมนต์กวารี.
ภาชนะเช่นนั้นที่จะเขา,
คงจะเอาบรรทกไต่เต็มที;
แม่ผายเราทำไต่คงวาน,
เสนักจะต้องขนไป.

หลวงเมือง

จริงแล้วหนอ, พ่อเจ้า, ขอขบกละ;
ถ้าแม่ทำภาชนะเช่นนั้นได้,

ถึงจะบรรทุกชันกันไซ้
ก็จะไม่แตกร้างกลางมรรคา.
หลวงนา ช่างกระไร, นลาคแหลมหลัก !
กรมการ เป็นบุญเรือนักท้าวหน้า !
หลวงเมือง พ่อเจ้าทรงสยัญญา.
พวกข้าจะพนัร่าคาญ.
หลวงนา จะไ้เปรียบขอมเกาะกะ !
กรมการ จะไ้ชนะนะ !
พระร่วง อ๊ะ ! พวกท่าน
อย่าเพ้อคยักก่อนการ,
จงจิตแรงแบ่งงานกันฉิบไว. [ต่างคนต่างเข้าโรง]

องก์ที่ ๒

ตอนที่ ๑

ฉาก : ริมฝั่งทะเลชบศร. มีแคร่อันหนึ่งสำหรับตั้งเครื่องสังเวท
เทวคา; มีเสื่อลาดบนแคร่เสร็จแล้ว.

[เมื่อเปิดม่าน, นายมีกำลังกำกับไพร่ให้จัดที่แคร่]

มี เฮ้ย ! โว๊ เข้าเถิดพวกเราทั้งหลาย, ประเดี๋ยวเจ้า
 นายก็จะเสด็จมา; อย่าชักช้า, ปล่อยเข้าสิ.

ไพร่คน ๑ อยู่แล้ว.

มี นี่นายบุญยังไม่มาหรือ ?

ไพร่ มาโน้นแล้ว.

มี เดินช้าราวกับเป็นขนนางผู้ใหญ่ ! [ตะโกน] บุญ!
 โว๊, จวนเวลาแล้ว.

[นายบุญออก, นำไพร่ผู้ยกหัวหม, เบ็ด, ไม้,
และบายศรี.]

บุญ อย่าช้า, วางของลงตามที. [พูดพลางทางชี้ให้วาง
 ของ] บายศรีตั้งตรงกลาง.— ข้างโน้นสิ, อ้าย
 ถ่อย ! — เขยิบไปข้างขวาก็พอ — เออ ! ก็ละ!
 หัวหมตรงนั้น — นั่นแหละ เบ็ดไม้เคียงบายศรี.— รว

อุปเท่ห์วางตรงหน้ายศวร — คิละ, พวกสุไปนั่งพัก
เสียก่อนเถอะ.

ม นแนพอญทำไมจึงมาล่านัก; จนจนเวลาแล้ว.

บุญ พวกผู้หญิงเขาเย็บยศวรพงจะแล้ว กูไปเร่งเร้าเขาก็ก
ทำให้.

ม สันอย่างไร, หญิงจึงพอใจท่านัก; จนชั้นเมียของตนก็
ไม่เว้นท่าน.

บุญ สออย่าเฝ้าเสียให้ยากเลย วันนั้นไม่โกรธใคร, เพราะ
กบลิ้มใจเต็มประดา, ที่เห็นพ่อเจ้าหน้าตาท่านชั้นมัน;
ตงแต่ตนก็ยมแฉ่งรววกัยแสงอรณ.

ม จริงอยู่เมื่อเจ้าขุนมูลนายท่านสยายใจ, เราผู้เป็นไพร่ก็
พลอยสยาย.

บุญ ช้านานมาแล้วไม่ได้เห็นพ่อเจ้าเอิกขานปานเวลานั้น. ท่าน
กำชับสั่งว่าการพิชิตให้จิตเต็มที เช่นแต่ก่อนกาล; หมู
เป็ด ไก่ สรวาน. ท่านกำชับว่าอย่าให้ขาดแคลน.
เวลานั้นหรือที่แค้นแค้นเต็มประดา กัดต้องเที่ยววิ่งหาเสีย
เจียนจะตาย.

ม จริงสิ ! พวกขอผู้มีเป็นนายมานั่งกินนอนกิน, จนหมู
เป็ดไก่แทบจะหมดสิ้นเมืองละโว้. มันกินจุอีกไซ—

บุญ รวากับพี่ทะเล ! ไม่ว่าอะไรก็ได้ทั้งเพ, ส่งเข้าไปให้
ก็ไม่ใช่เสียหุลอ; เลี้ยงเท่าไรมันก็ไม่พอ, ขอเค็มอีก
ร่ำไป. ครั้นจะไม่จัดทำให้, มันขอคอก, ก็จะลาก
เอาลูกเต้าของเราไปหักคอกกินเสียเท่านั้น, เพราะมัน
คล้ายขอสัตว์รักษามากกว่าคนเรา !

ม. เขอก^๓เคว^๓อง^๓สัง^๓เว^๓ย^๓เหล^๓่าน^๓เ^๓า^๓มา^๓ร^๓อ^๓ท^๓ไ^๓ค^๓ย^๓่าง^๓ไร^๓, ใ^๓ณ^๓
ท^๓ห^๓าร^๓ข^๓อม^๓ไ^๓ย^๓อ^๓เ^๓ย^๓ง^๓เล^๓ย^๓ก^๓ล^๓าง^๓ท^๓าง^๓.

บุญ [หัวเราะ] ก็ต้องใช้บាយอำพรางหลอกมัน, ว่า
ของเหล่านั้กระเอาไปไหนก็คุ้ม; พวกทหารขอมทุกหลั้
รวมกำลังจะยอเครื่อง ถึงเวลายก็เลย ต่างคน ต่างหลก
เลียงไป.

ม เจ้าประสงค์ขอให้พ่อเจ้าไทยได้สมความปรารถนา, จะ
 ทุ^๒ร^๒อค^๒พ^๒น^๒จ^๒า^๒ก^๒อ^๒า^๒ย^๒พ^๒ว^๒ก^๒ย^๒า^๒ไป^๒ท^๒ห^๒น^๒ง.

บุญ สุธยาพูดขอให้มากไป ! กะเข้าใจว่ามีพวก อ้าย ขอม
ปลอมตัวตามกุนา; แก้วว่าไม่เป็นไร, ในทันทันทำไม
เราไม่ไปติดต่อ, เป็นแต่จะเก็บความไปบอกอ้ายตัวนาย,
ก็อาจจะให้ร้ายแก่ตัวเรา

ม ว่าแต่ชะลอมของพ่อเจ้านั้นจะเป็นอันได้นำไม่ว่างหรือ
ฉันใด ?

บุญ กุเข้าใจว่าคงใส่อยู่, ดูเขาเอาขันยาแน่นหนาที่ไม่มีรั่วไหล. นึก ๆ ก็น่าประหลาดใจ ที่มิได้มีใครเคยคิกทำของเช่นนั้นขึ้นได้, เคยใช้ก็แต่กะโหลกกระลาสำหรับคักน้ำน้อย ๆ, หรือถ้าจะเก็บน้ำไว้ใช้สอยก็ใส่คุ่มและโอ่งดินเผา. แต่ชะลอมของพ่อเจ้าทั้งเขาทั้งนี้.

มี เมื่อทำจนพวกขอมมันว่ากระไร ?

บุญ มันมีใครจะได้เห็นได้หน เพราะพวกเรต่างกันต่างแบ่งรับเอาไปลอยทำในเรือนในซาน.

มี แต่ถึงพวกอ้ายมารจะเห็นก็คงไม่รู้ว่าเป็นของอะไร.

บุญ จริงอยู่, เพราะเป็นของใหม่ไม่เคยมีมาแต่ก่อนเก่า.

มี นั่นแน่พ่อเจ้าท่านมาแล้วละ, ประเดี๋ยวคงจะได้ดูกัน.

[หลวงวังกออก]

หลวงวัง พ่อเจ้าจะถึงณคน;

การพิธีเตรียมเสร็จหรือไหน ?

บุญ ได้เตรียมเสร็จพร้อมพรังคังส่งไว้.

ไม่ยกพร้องสิ่งใด.

หลวงวัง เรียบร้อยดี

[พระร่วงออก, พร้อมด้วยหลวงเมืองและกรมการอื่น ๆ, กับมพลเมืองหาบกะละออมที่ทำใหม่

ตามมาด้วย]

พระร่วง

วนนวนกเป็นศรีวัน,
พระสริยน์เรืองรองผ่องศรี;
ประกอบฤกษ์งามยามดี,
เห็นทีจะสมจินคา.

กก่อนกรมการนอัยใหญ่,
อุกทวยไทยละไว้ทวน้ำ,
จงพร้อมกันข้ายวงเทวา
ขออานภาพช่วยด้วยไมตรี.
เหล่าชาภักคิมจิตตพร้อม,
นอบนอมเทวาทกราศี;
ขอให้ช่วยอวยชัยในวณ,
เพอกิจพอเสร์จถวายพลน.

หลวงเมือง

[พระร่วงขนนังบนแคร่และจตุรูปเทียน, และ
ผู้นกนังประณมมือ]

พระร่วง

ข้าขอเคารพนบไหว้
พระไทรสรีระนคิมัน,
สามัคคณะคณอนนคั
จงช่วยคัมกันสรวพภัย.

อนึ่งให้เวทาสราถุธิ,
 สิ่งสถิตวิมานน้อยใหญ่;
 พระจักรมฤทธิเกรียงไกร,
 ประเมศว์เป็นใหญ่และพรหมา;
 เสือเมืองทรงเมืองเรอศกต,
 หล็กเมืองอารักษ์เมืองข้า,
 อิกท้าวจิตโลกะปาสา
 ผู้รักษาสัตตฤทธิรอน.
 ตูชามุ่งจิตคึกคึกให้
 ทวยไทยเป็นสขสโมสร,
 เป็นไทยได้สมนามกร,
 พันร่อน, พันปวงอันตราย
 ตูชานมความคึก,
 ขอให้สมฤทธิสมหมาย;
 ขอเทพคึกคึกฤทธิชยา
 ให้ชาทั้งหลายสมคึก
 ยามเอาชลอมเหล่าน
 วังตกวาร์จงอยุติ,

อย่ารวไหลแม่แต่สักกนิค
เทพช่วยประสิทธิ์สมปอง.

[พิณพาทย์บรรเลงเพลงสาธุการ พวกรมการ
กำกับให้ไพร่ตักน้ำ]

หลวงเมือง

เป็นอย่างไร ?

หลวงนา

ใช้โตคทั้งหมต,

น้ำไม่รวนสักหยด !

หลวงวัง

เต็มทั้งผอง !

นายบุญ

ชะลอมตักน้ำได้ !

นายมี

เขย้มทั้งกอง !

หลวงเมือง

พวกเราทั้งผองควรยินดี !

นายเราท่านมีบุญมาก,
กล่าวอะไรสมปากอย่างเต็มที.

หลวงวัง

เราควรนิยมชมขารมี !

หลวงนา

บัณฑิตจึงไท่ !

พลเมือง

ชโย, ชัย !

พระร่วง

ดูราประชาชาวละโว้
บุญมากอชโขหาน้อยไม่;
กแสนเกษมเปรมใจ

เห็นชาวไทยบุญมีโชคศิครัน.

ทหารขอมต้องยอมตามก,
ชนนาคเวศนเขตตชณท;
ไ้ล่นวามาเช่น่น,
ถาแมบคเบยงกนคตองอาย.

หลวงเมือง

ถาหมยอคมตองพรอมนบงคย !

หลวงวัง

ตองเอาขบเอาขบคยหาย !

หลวงนา

มันบงอาจปรมาทเจ้านาย,

แมเสยสคตองววยชวน !

พระร่วง

มาเกศอย่าช้า. พากันไป

ทในบรชมขมน;

แมขอมมยคมตามค่าน,

ก็จะได้เห็นกันในวัน ! [พากันโห่ร้องเข้าโรง]

นักคุ้ม
นักแก้ว

คงไ้ความมาอย่างน่ารู้,

เฮอ, จงเล่าเรื่อง

พ่อเมืองนี้

มีผู้นิยมมากอยู่;

เขาลือว่าซอชิงตราซ,

อีกว่าเป็นผู้เรืองฤทธิ์.

ชาวละโว้จงรักภักดี,

จนกล่าวว่านิเวศาสีทิ:

จะบัญชาว่าไรไ้เป็นนิตย์,

คนทำตามจิตต์ทุกเมื่อไป.

บัดนี้เขาคิดล้านชะลอม

พรั่งพร้อมมากมายหาน้อยไม่,

เขานำชะลอมนี้ไป

คักนำมาไ้ตั้งจินดา.

เขาจะเหาชะลอมน้านั้น ๆ

มาบรรทุกเกี่ยวนพลัน —

อย่าพูดบ้า !

เฮาชะลอมคักนำฝึกตำรา;

นำเรื่องอะไรมาเล่าสู่กัน ?

นักคุ้ม

ชาวละโว้ไอ้อวคหังการ,
ไฉนท่านเชื่อได้ไฉน ?

จงตรองดู —

นักแก้ว

ข้า^{บุ}รมาเช่น^{บุ}นั้น,
ก็มาเล่าสู่กันเพื่อทราบไว้;
แต่ว่าผู้ใด^{บุ}ก็^{บุ}รู้เห็น
กล่าวว่า^{บุ}เป็นความจริงไม่สงสัย;

นักคุ้ม

ชะลอมของพ่อเมืองที่ทำไม
จึงน้ำย่อยได้เป็นแน่นอน,
เมื่อยังไม่เห็นชักถักถักตา,
ดัก^{บุ}ข้าสงสัยไม่เชื่อก่อน.

นักแก้ว

ถ้า^{บุ}แม่จริงเหมือน^{บุ}ว่า —

นักคุ้ม

อย่า^{บุ}ทก^{บุ}ช^{บุ}รอน;
จะขอรกรวามสัทสามลา !
จะชม^{บุ}ข้าด้วยคำอันอ่อนหวาน,
ว่าตัวท่านช่างสืบเป็นนักหนา;
แต่ถ้าไม่จริงเหมือน^{บุ}เล่ามา
จะให้^{บุ}ข้าทำอย่างไร ?

นักแก้ว

ตามไฉน !

นักคุ้ม

เพ่ง ๆ ของนั่น,
ออกอัครรย่นักแก้ว.
อะไรหือ ?

นักแก้ว

คือชะลอมทกล่าแล้ว
คึก, หายเป็นแถว.

นักคุ้ม

พิกลนั !
ถ้ามวารเต็มอยู่ไซ้,
เหตุไฉนคหายมีใครหนั.
จำระขอคเสียลักพัก
ให้ประจักษ์จริงแท้แก้ไข.

[พระร่วงและหลวงเมืองออก,

กับมีคนหาบ

กะละออมมาด้วย ๒-๓ คน]

พระร่วง

ตราเสนานายทหาร,
ขอท่านจงรับน้ำใส
ซึ่งชาวพาราตักมาให้,
จากทะเลสาบใหญ่ตามตำรา.

นักคุ้ม

อันภาชนะที่ใส่,
คือสิ่งอันใด ? แผลกนักหนา.

พระร่วง

นชะลอมซึ่งชาวประชา

สานขึ้นใส่อาวราในคราน,
เพื่อให้เป็นภาชนะเบา,
จะได้เอาบรรทุกเต็มที
ในเกวียนสืบล่มของเส้น,
ตามมัวจาสัญญากัน.

นักคุม
พระร่วง

ขออุสสัใจ.
ได้ลีท่าน !—

กรรมการ, งามยงชะลอมนั้น
ให้เส้น.

นักคุม

ท่านนั้นฉลาดครัน !
ของนอศักรรยเหลือใจ ! [พิจารณาดูชะลอม]

นักแก้ว

[พูดกับนักคุม] ชะลอมสานใส่น้ำอยู่เต็มแปล้,
แน่นแท้ไม่มั่วทรวไหล !

นักคุม

[พูดกับนักแก้ว] พ่อเมืองคนนกระไร;
ปัญญาไวช่างทวิวิทำ ! [พิจารณาชะลอมต่อไปอีก]

หลวงเมือง

[พูดกับพระร่วง] คุณเกิดเจ้าข้า, เสนาขอม
ทันชะลอมนักหนา, แสนน้ำข้า,
ตามองไม่พอนอยยังข้า

เอาน้ำออกคำ !

หลวงว้าง

นำขันเป็นพันไป !

พระร่วง

[พูดกับนักคุ้ม] พวกเรாதักน้ำมาแล้วนี่
จริงตามวาทีแล้วหรือไม่ ?

จะบรรทุกเกวียนสิบเล่มไשר

คงไม่ยากปานใดละคราวนี้,

ว่าอย่างไร ? จะให้บรรทุกหรือ ?

นักคุ้ม

พิกุลหือ ! อันชะลอมทั้งหลายนี้,

จะใส่ใส่น้ำไปเช่นนั้น,

จะไม่รั่วบ้างหรืออย่างไร ?

พระร่วง

ไม่รั่วแน่, ถึงแม่จะซึมบ้าง

ก็ไม่หมดกลางทาง, อย่าสงสัย.

นักคุ้ม

ถ้าเช่นนั้นก็จงลองให้

บรรทุกทีในเกวียนพลัน.

พระร่วง

หลวงเมือง, จงจัดขันชะลอม

พรั่งพร้อมบรรทุกในเกวียนนั้น

นักคุ้ม

นักแก้ว, ไปกำกับฉับพลัน.

หลวงเมือง

เชิญมาด้วยกันอย่ารอช้า.

[หลวงเมืองกับนักแก้วเข้าโรง]

พระร่วง

ตัวเราต้องขอขอบคุณ,
ที่ท่านการณย์เราหนักหนา
ช่วยว่าแต่ไหนแต่ไรมา
เคยต้องขนธวราไปส่งเอง.
ครานพวกท่านจะชนแทน,
เราแสนยินดี !

นักคุ้ม

ท่านนี้เก่ง

กว่าพ่อเมืองไทยในเมื่อเพรง,
ไม่ยำเียงย่นย่อต่อโผยภัย.

พระร่วง

เรามีได้ทำผิดคิดร้าย,
จะต้องเกรงอันตรายแต่ไหน ?

นักคุ้ม

อนทศตบดเบียงเลียงวณย,
เพื่อจะไม่ส่งส่วยคราวนี้
เป็นพระยานว่าคิดจะแข่งขัน
ผาผนอานภาพพระทรงศิริม;
ฉะนันไชร —

พระร่วง

ฉันใดกล่าวถึง ?

เราได้ให้วารีมาตามใจ,
มิได้มีทานทักษัตยัญญา.

พะลากลีสัญญาหรือไหน ?

ถ้าจะ কিনาจาสัญญาไว้,

ก็ขอให้รู้ตรงๆ, ใจว่ามา.

[หลวงเมืองกับนักแก้วกลับออกมา, หลวงวัง,

หลวงนามาด้วย]

หลวงเมือง

อันนายรทกแล้วพร้อม,

ทุกชะลอมพร้อมพร้อมเหมือนกัน

พอเต็มสิบเล่มนั้นเที่ยวหนา. [ถามนักแก้ว]

ถูกหรือไม่เสนา ?

ถูกเช่นนั้น.

นักแก้ว

นักคุ้ม

[พูดรำพึง] ตัวกูกรานเสียทพลาก,

เพราะประมาณพระร่วง, ทรวงแทบสิ้น !

เสียใจ, เสียรู้ตสุครัน;

แต่ได้สิ้นวาทจ่าใจ.

จะคืนคำก็เสียเกียรติยศ,

ผิดพจน์ชาวไทยจะติได้.

[พูดกับพระร่วง] กก่อนพระร่วงขัญญาไว้,

เรารับขนน้ำไปตามสัญญา.

[นักคุ้มกับนักแก้วเข้าใจ]

หลวงเมือง	พวกขอมควรวนเสียที่เรา โกรธไม่เขา.
หลวงวัง	ยื่นกราวราวกับขี้ !
หลวงคลัง	ไพร่ขอมคชะลอมกันทั่วหน้า, จนพวกนายโกรธามากมาย.
พระร่วง	จริงอยู่เช่นว่า, ณ ครานี้ เราได้เปรียบเต็มทีสมมุ่งหมาย ; แต่อย่าประมาทชาติขอมร้าย, เจ้าชายคงคิดมาแก้แค้น. แต่ไปชาวไทยจำจะต้อง คึกขึงกันเมืองที่หวงแหน, หาไม่ขอมจะกระหน่ำย่าแค้น และทำความคับแค้นทั่วไป. ละไว้จำเป็นจะต้องคิด หาสัมพันธมิตรเมืองใหญ่ ; จำเราจะส่งทูตไป ชักชวนสุโขทัยเป็นไมตรี. ท่านทั้งหลายจะเห็นประการใด ?
หลวงเมือง	ชาวไทยต้องเตรียม

หลวงวัง

อย่างเต็มที !

หลวงนา

ควรเริ่มรวมธัญญาสาส์

แต่บัดนี้ยังเรื่อย ๆ ไป.

พระร่วง

ถูกแล้ว, จำต้องหาเสบียง

ไว้ให้พอเพียง, เป็นข้อใหญ่.

แต่บัดนี้ควรเราจะรีบไป

ส่งทหารขอมให้ถูกตำรา.

แล้วจึงค่อยกลับมาประชุม,

ชุมนุมกันเพื่อปรึกษา

กิจการงานร่างสารา

ลักษณะถึงกรุงสุโขทัย.

[พระร่วงและกรรมการพากันเข้าโรง]

ตอนที่ ๓

ฉาก : ท้องพระโรงในวัง, นครธม. มีพระแท่นที่ประทับตั้งติดฉาก
แผ่นหลัง, มีเศวตฉัตรเป็นรูปร่มสีขาวมีระย้าขลิบทอง ๓ ชั้น (ไม่ใช่ร่ม
๓ คันซ้อนกันสามใบได้, ต้องทำเป็นร่มคันเดียวแต่ระย้า ๓ ชั้น)

[เมื่อเปิดฉาก, ท้าวพันธุมนั่งอยู่บนพระแท่น, และพญาเดโช
กับขุนนางหมอบเฝ้าอยู่พร้อมตามหน้าที่แล้ว. เสียงแตรรอนกับ
มะโหระทึก. ขุนนางถวายบังคม.]

ท้าวพันธุ

ราชการมีเหตุอะไรบ้าง?
ทั้งกลางพระนครเวียงใหญ่,
และในชนบททั้งหลายไซ้,
มีอะไรจงแถลงแจ้งคดี.

มหาดไทย

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท
บังคมทูลเกล้าฯ ถวาย,
ราชการมหาดไทยในววันนี้
ได้มีกราบทูลพระกรุณา.

กลาโหม

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท
บังคมทูลเกล้าฯ ถวาย,
ด้วยนักสรวรรณเสนา

ท้าวพันธุ

นักสุวรรณ

ซึ่งไปสืบกิจจากแดนไทย ;

กลับมาถึงพระนครหลวง

แถลงปวงข้าวคราวน้อยใหญ่.

เออ, อย่างไรหว่า, ว่าอะไร ?

จงแถลงเหตุไปอย่าไถ่

ขอเศษผ้าละของธิดาพระบาท

ขงกษมาศปกเกล้าเกษมสถานต์,

ข้าพระบาทขอกราบทูลการณ

ผดปลั่ง ขอประทานซึ่งอภัย.

ไต่ย่นข้าวลีธระบิอมา,

ว่าพระร่วงพ่อเมืองผู้ใหญ่

ผู้ครอบครองละ ไฉนไฉน,

ชาวไทยนิยมขาม.

ชาวไทยรักใคร่พระร่วงนัก

ชวนชักเชิดออดอย่างเต็มท;

จนเชื่อว่าวากีสัทธ,

พอจ้เธอเล่นพลนัสมปอง.

ชาวไทยเข้าไปสู่ละไว้

มากอีกไซ, เล่าลือระบิอกอง

ท้าวพันธุ

ว่าพระร่วงมีบุญเรืองรอง,
และคิดปองจะกู้คณาไทย.
ทราบพญาเดโช,
ท่านเห็นเหตุอะไรใดหรือไหน ?
จะควรคิดอุบายฉันทใด ?
ทักไฟต้นลมจึงระกำ.

เดโช

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท
บังคมมาศยกเกล้าเกษ;
อันข้าวนักสุวรรณเสน
บังคมทูลควานเป็นข้าวลือ.
จะมีพระยานหลักฐานมั่น
หรือไหน, นักสุวรรณ, มีและหรือ ?

นักสุวรรณ

หาไม่; ข้าไต่แต่ข้าวลือ
ระบอถึงขอบเขตต์ไทย.

เดโช

ถ้ากระนั้นก็ยังมิขงควร
ที่จะต้อนนำทูลแถลงไข;
ถ้าแม้นลนลานทำการไป,
ชาวไทยจะเขาะเย้ยกราว,

ว่าเรายังฟังไม่สรพ
 ก็รีบมาตันทาขาว
 จะเลยกระเบื้องเรือร้าว,
 ล้อฉาวมากไปไม่เข้าการ.
 อันปวงไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน
 เกรงพระเดชณรินทรมหาศาล,
 ขยาดพระฤทธิไกรชัยชาญ
 อันเทียมฤทธิมีพวณเทวินทร์.
 พระเดชพระจอมจอมไสร,
 แม้ไกลไปรอยขอบเขตต์สิ้น;
 ญวนลาวชาวไทยในแดนดิน
 โอนอินทรียน์ขอภวันทน.

[นักคุ้มออก, กลานเข้าไปถวายบังคมแล้ว
 หมอบก้มหน้า]

ท้าวพันธุ

เอะ, นั่นเป็นอะไร, นายทหาร,
 มากมายกรานกัมน้ากายาส์?
 มีเหตุเภทภัยอย่างไรกัน?
 เสน่คนขยันจงเล่ามา.

นักคุ้ม

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท

บงกชมาศปกเกล้าเกศา,
 ข้าพระบาทนักคุ้มเสนา
 ฟังกลับมาจากแคว้นแคนไทย.

ควัวยไปรคให้เป็นข้าหลวง
 ไปทวงส่วยละไวเวียงใหญ่,
 ข้ากลับเสียทัพเมืองไทย;
 ไทยข้านั้ไรรู้ใหญ่หลวงนัก.
 มิงว่าเสียทนนอย่างไร?

ท้าวพันธุ

จงแถลงความไปให้ประจักษ์.

นักคุ้ม

พระร่วงปัญญาคัน
 แหลมหลักรู้ทางจ่านรวา.
 เขาขอผ่อนผันการส่งส่วย,
 ควัยถ้อยวิงวอนอ่อนหนักหนา,
 ว่าชาวละไวพารา
 สยเวลาล้าบากยากแค้น;
 เหตุควัยพิชพรพรณัญญาหาร
 ล้วนกันการแห่งแล้งเหลือแล่น,
 จึงขอให้ชาชนนาแทน
 มายังคาวแคนพระนคร.

ชนน้ำแทนให้กังจินดา.
 เขาก็ก่พลันเกิดทักกันสวนชะลอม,
 พรั่งพร้อมรวกเร็วเป็นหนักหนา,
 ภายในนั้นไซ้ไร้อาสนียา,
 ชะลอมชิงธาราไว้โดยกาย.
 ชำน้ำชะลอมของประหลาด
 มายังฝ่าพระบาทเพือดวย. [ยกชะลอมดวย]
 ชาวไทยจะดีเพราะมีนาย
 เป็นยอดชายฉลาดสามารถนัก.
 ชอบบกลอย! ก็ยังมีเคยเห็น
 ของเช่นชะลอมนี้ เขาคิดหนัก.
 พอเมืองคนนครมณฑล
 เป็นคนแหลมหลกขัญญาไว.
 อันตัวพอเมืองเวียงขัญญา
 มาด้วยหรือหา?
 หามิได้.
 ตข้าเสียทัพเมืองไทย,
 ส่นวาทาไว้เป็นมั่นคง
 ว่าถ้าแม่ฝ่ายเขานั่นกระทำ

ท้าวพันธุ

นักคุ้ม

ใต้ถ้งคำ, จะยอมตามประสงค์;
 เขาก็ทำจริงใต้ถ้งใจจริง,
 ครั้นข้าพระองค์จะคืนคำ
 ก็เกรงเสียชื่อเสียงเกียรติคุณขอม,
 เขาจะพร้อมคิดฉินินทาสา;
 ข้าไฉนจำใจต้องกระทำ
 ตามคำขอกมันสัญญาไว้.
 อันจะเสียสัจจาวาท
 จะเสียศรี, ชาวไทยจะติได้.
 ไทยข้ามากล้นเป็นพันไป,
 ได้แต่ยอมรบพระราชา
 ขอบกลอยู่ ! ตัวก็เห็นขอบ;
 ถูกระบอบ, คำสัตย์ควรรักษา.
 อย่างไรท่านเคโไซ ?
 พระเจ้าข้า;
 แต่ทว่ายังบกพร่องไป.
 ถึงจะยอมชนส่วยถวายถอม
 ตามสัญญาเช่นนั้นก็ยอมได้;
 แต่ทว่านักคุ้มเหตุไฉน

ท้าวพันชุม

เคโไซ

นักคัม

สิ่งนี้ได้พาตัวพ่อเมืองมา ?

อันผู้ทรงองอาจ

ขอผลลากเช่นนมทวงท่า

ทางจะก่อกำเริบอหังการ;

ควรจะนำตัวมาสักกรงไกร.

ข้าได้คิดแล้วเช่นนั้น,

แต่เกรงว่าผลุนผลันเหตุระใหญ่;

อันว่ากำลังพลไพร่

มิได้ก็เพียงหาร้อยคน.

ถ้าหากจะจับพ่อเมือง,

ไทยเคืองจะกระหนาบเอาขบ,

เลยกลายเป็นเหตุจลาจล,

อันถึงยุคสถาปนา.

อันพระร่วงพ่อเมืองคนใหม่

ชาวไทยนิยมเป็นหนักหนา,

ถ้าจะปราบต้องยกแสนยา

โยธาทัพใหญ่ไปจริง ๆ.

ท้าวพันธุ

ตามที่นักสุวรรณแดงการณ,

นักคัมเป็นพระยานยันทุกสิ่ง.

ไทยคน^{๕๔}ขบถ^{๕๕}ญาก^{๕๖}ล้า^{๕๗}จริง ๆ,
จะ^{๕๘}ละ^{๕๙}ทง^{๖๐}ชา^{๖๑}ไว^{๖๒}ไม่^{๖๓}เ็น^{๖๔}การ.

ครา^{๖๕}พญา^{๖๖}เท^{๖๗}โ^{๖๘}ไซ,
อัน^{๖๙}พ่อ^{๗๐}เมือ^{๗๑}ง^{๗๒}ละ^{๗๓}ไว^{๗๔}เ็น^{๗๕}เหิม^{๗๖}หา^{๗๗}ญ
เร^{๗๘}าน^{๗๙}ม^{๘๐}ข^{๘๑}บ^{๘๒}ญ^{๘๓}า^{๘๔}อิ^{๘๕}การ
ไม่^{๘๖}มี^{๘๗}ใคร^{๘๘}เป^{๘๙}ร^{๙๐}ย^{๙๑}ย^{๙๒}า^{๙๓}น^{๙๔}แ^{๙๕}แต่^{๙๖}เท^{๙๗}ม^{๙๘}มา.

บั^{๙๙}ค^{๑๐๐}น^{๑๐๑}พระ^{๑๐๒}ร^{๑๐๓}ว^{๑๐๔}ง^{๑๐๕}เม^{๑๐๖}ือ^{๑๐๗}ง^{๑๐๘}ละ^{๑๐๙}ไว^{๑๑๐}
มี^{๑๑๑}ข^{๑๑๒}บ^{๑๑๓}ญ^{๑๑๔}า^{๑๑๕}อ^{๑๑๖}ก^{๑๑๗}โ^{๑๑๘}ไซ, ^{๑๑๙}ท^{๑๒๐}ง^{๑๒๑}ไ^{๑๒๒}ก^{๑๒๓}ล^{๑๒๔}้า,

ไม่^{๑๒๕}เกร^{๑๒๖}ง^{๑๒๗}พระ^{๑๒๘}รา^{๑๒๙}ช^{๑๓๐}า^{๑๓๑}ช^{๑๓๒}า^{๑๓๓}ญ^{๑๓๔}า,
ท^{๑๓๕}ง^{๑๓๖}ไ^{๑๓๗}ว^{๑๓๘}า^{๑๓๙}จะ^{๑๔๐}ทำ^{๑๔๑}ร^{๑๔๒}ำ^{๑๔๓}ค^{๑๔๔}า^{๑๔๕}ญ^{๑๔๖}ไ^{๑๔๗}.

จะ^{๑๔๘}ค^{๑๔๙}ง^{๑๕๐}ค^{๑๕๑}น^{๑๕๒}ซ^{๑๕๓}น^{๑๕๔}เ^{๑๕๕}็น^{๑๕๖}ส^{๑๕๗}ู่^{๑๕๘}ว^{๑๕๙}เ^{๑๖๐}ศ^{๑๖๑}ย,
ก^{๑๖๒}่อ^{๑๖๓}เห^{๑๖๔}ต^{๑๖๕}ก^{๑๖๖}ำ^{๑๖๗}ว^{๑๖๘}เ^{๑๖๙}บ^{๑๗๐}เ^{๑๗๑}ย^{๑๗๒}ไ^{๑๗๓}ห^{๑๗๔}ญ.

พญา^{๑๗๕}เท^{๑๗๖}โ^{๑๗๗}ไซ^{๑๗๘}ชา^{๑๗๙}ญ^{๑๘๐}ช^{๑๘๑}ย

จ^{๑๘๒}ง^{๑๘๓}ว^{๑๘๔}บ^{๑๘๕}ไ^{๑๘๖}ป^{๑๘๗}ก^{๑๘๘}ม^{๑๘๙}ท^{๑๙๐}ว^{๑๙๑}อ^{๑๙๒}ำ^{๑๙๓}ย^{๑๙๔}ล^{๑๙๕}ำ^{๑๙๖}ค^{๑๙๗}ญ;

พ^{๑๙๘}ย^{๑๙๙}า^{๒๐๐}ม^{๒๐๑}จ^{๒๐๒}บ^{๒๐๓}เ^{๒๐๔}็น^{๒๐๕}มา^{๒๐๖}ไ^{๒๐๗}ห^{๒๐๘}ก

จะ^{๒๐๙}ไ^{๒๑๐}ค^{๒๑๑}ค^{๒๑๒}ห^{๒๑๓}น^{๒๑๔}า^{๒๑๕}ค^{๒๑๖}น^{๒๑๗}ท^{๒๑๘}เ^{๒๑๙}ง^{๒๒๐}ก^{๒๒๑}น:

แม่^{๒๒๒}ม^{๒๒๓}น^{๒๒๔}ส^{๒๒๕}ู่^{๒๒๖}จ^{๒๒๗}ง^{๒๒๘}ล^{๒๒๙}า^{๒๓๐}ง^{๒๓๑}ช^{๒๓๒}ว^{๒๓๓}น,

อ^{๒๓๔}ย^{๒๓๕}ำ^{๒๓๖}ไ^{๒๓๗}ห^{๒๓๘}ม^{๒๓๙}น^{๒๔๐}ค^{๒๔๑}ง^{๒๔๒}อ^{๒๔๓}ย^{๒๔๔}ก^{๒๔๕}ร^{๒๔๖}ำ^{๒๔๗}ค^{๒๔๘}า^{๒๔๙}ญ.

ขอ^{๒๕๐}เ^{๒๕๑}ศ^{๒๕๒}ะ^{๒๕๓}พระ^{๒๕๔}ก^{๒๕๕}ร^{๒๕๖}พ^{๒๕๗}ณ^{๒๕๘}า, ^{๒๕๙}ข^{๒๖๐}ำ^{๒๖๑}พระ^{๒๖๒}เจ^{๒๖๓}้า

เดโช

น้อมเกล้าฯรับราชบรรหาร;
 อันพระร่วงชั่วช้าสามานย์
 ไม่เกรงเคษผู้ผ่านแผ่นไผท.
 ข้าจะขอรับอาสา
 จับพ่อเมืองมาให้จึงได้;
 ถ้าเมื่อนักล่าชิงชัย,
 ข้าจะไม่ไว้ชีวิต.
 แม้วาพระร่วงยังคงอยู่,
 ข้าไม่ขอคืนสู่เขตต์ขณท์;
 จะตามปองของผลาญสังหารมัน,
 ให้ทรงธรรมสืบสืบพาลา.
 ท่านกล่าวนั้นชอบ, เราขอขบใจ;
 ขอประสาทพรให้แก่ท่านว่า
 ยามไปบารายพวกอหังการ
 อ้ายพาลาจงแพ้ฝ่ายฤทธิ.
 นนแนพระแสงฝักทอง
 ของเรามอบให้อาชาญาสีทอ,
 จงถือไปปรายปรามขจามิตร

ท้าวพันธุ

ให้เกรงฤทธิ์^๑ขุนขอมขอมวันทา.

[ขึ้นดาบฝักทองให้เดโช.]

เดโช

ข้าขอรับพระแสงคำแห่งฤทธิ์

ไว้มิขวัญเลอกลายข้า;

ข้า^๒ขอกองพระพรนา,

ข้าขอน้อมคำนับรับไว้.

ชนนีกัณเฑาะฏนายทหาร,

ขอประทานให้แก้ตัวใหม่;

ขอให้เป็นทัพหน้าพาไป

สู่แดนไทยในครั้ง^๓นี้.

ท้าวพันธุ

เขาเกิดตามใจไม่ขัดขวาง,

เราวางใจท่านอย่างเต็มที.

เดโช

ถ้าการจะสำเร็จเสร็จก็

ก็เพราะพระบารมีคุ้มเกรง.

ญวนลาวชาวไทยในโลกนี้

ถึงจะมีฤทธิ์^๔อาภินันท์,

ข้าบาทจะกระหน่ำให้ยำเียง

เกรงอาณาภาพพระทรงภพ.

จะมุ่งใจไปแผ่พระเกียรติยศ

ให้ปรากฏระบอชัฏระลอบ,
ให้มนุษย์เกรงกลัวทั่วพิภพ
นอบนบอ่อนน้อมจอมไผท.

ท้าวพันธุ

เฮอ, เรายู่ว่าท่านสามารถ
เก่งกาจ, เป็นยอดทหารใหญ่;
ท่านจงสวัสดิ์ชัย,
ปราบไทยเสร็จสิ้นสมจินดา.

[ท้าวพันธุเสด็จจากราชอาสน์. ประโคม
แตรงอนและมะโหระทึก; ชุมนางถวายบังคม
สามคาบ: ท้าวพันธุเข้าโรงแล้ว, ปิทม่าน.]

องก์ที่ ๓

ตอนที่ ๑

ฉาก : หอนั่งในคุ้มพระร่วง, เมืองละโว้.

[เหมือนฉากองก์ที่ ๑]

[พระร่วงนั่งอยู่บนเตียง; หลวงเมือง, หลวงวัง, หลวงนา,
และกรมการอื่น ๆ นั่งอยู่กับพื้น]

พระร่วง

เรา^๕น^๖ว^๗ด^๘ก^๙ท^{๑๐}ว^{๑๑}ย^{๑๒}ก^{๑๓}ิ^{๑๔}จ^{๑๕}การ^{๑๖}
จ^{๑๗}ิง^{๑๘}เช^{๑๙}ิญ^{๒๐}ท^{๒๑}่าน^{๒๒}ท^{๒๓}ง^{๒๔}ห^{๒๕}ล^{๒๖}าย^{๒๗}มา^{๒๘}ป^{๒๙}ริ^{๓๐}ก^{๓๑}ษา;
ส^{๓๒}ุ^{๓๓}โ^{๓๔}ห^{๓๕}ั^{๓๖}ย^{๓๗}ไ^{๓๘}ด^{๓๙}ั^{๔๐}ข^{๔๑}บ^{๔๒}ส^{๔๓}ว^{๔๔}รา
ว^{๔๕}่า^{๔๖}น^{๔๗}ั^{๔๘}า^{๔๙}ม^{๕๐}า^{๕๑}ร^{๕๒}ณ^{๕๓}ก^{๕๔}ไ^{๕๕}ม^{๕๖}ตร^{๕๗},
เพ^{๕๘}ร^{๕๙}า^{๖๐}ว^{๖๑}า^{๖๒}น^{๖๓}ห^{๖๔}ล^{๖๕}ว^{๖๖}ง^{๖๗}ป^{๖๘}ระ^{๖๙}ช^{๗๐}ว^{๗๑}ร^{๗๒}ห^{๗๓}น^{๗๔}ก^{๗๕}
ข^{๗๖}อ^{๗๗}ใ^{๗๘}ห^{๗๙}ั^{๘๐}ก^{๘๑}ไ^{๘๒}ว^{๘๓}ก^{๘๔}อน^{๘๕}, ก^{๘๖}ั^{๘๗}ค^{๘๘}ว^{๘๙}ร^{๙๐}ท^{๙๑};
แ^{๙๒}ต^{๙๓}เ^{๙๔}ว^{๙๕}า^{๙๖}ไ^{๙๗}ด^{๙๘}ั^{๙๙}ข^{๑๐๐}ว^{๑๐๑}มา^{๑๐๒}เว^{๑๐๓}ล^{๑๐๔}า^{๑๐๕}น^{๑๐๖}
ว^{๑๐๗}่า^{๑๐๘}จ^{๑๐๙}อ^{๑๑๐}ม^{๑๑๑}ธ^{๑๑๒}า^{๑๑๓}น^{๑๑๔}ี^{๑๑๕}ท^{๑๑๖}ิ^{๑๑๗}ว^{๑๑๘}ง^{๑๑๙}ค^{๑๒๐}ด.
ร^{๑๒๑}า^{๑๒๒}ช^{๑๒๓}ก^{๑๒๔}ิ^{๑๒๕}จ^{๑๒๖}ใ^{๑๒๗}น^{๑๒๘}ก^{๑๒๙}ร^{๑๓๐}ง^{๑๓๑}ส^{๑๓๒}ุ^{๑๓๓}โ^{๑๓๔}ห^{๑๓๕}ั^{๑๓๖}ย^{๑๓๗}
น^{๑๓๘}่า^{๑๓๙}จ^{๑๔๐}ะ^{๑๔๑}ร^{๑๔๒}ว^{๑๔๓}น^{๑๔๔}เร^{๑๔๕}ไ^{๑๔๖}ป^{๑๔๗}่^{๑๔๘}ท^{๑๔๙}ง^{๑๕๐}ห^{๑๕๑}ม^{๑๕๒}ค^{๑๕๓};
อ^{๑๕๔}ัน^{๑๕๕}จ^{๑๕๖}ะ^{๑๕๗}ห^{๑๕๘}วัง^{๑๕๙}ก^{๑๖๐}่า^{๑๖๑}ล^{๑๖๒}ง^{๑๖๓}มา^{๑๖๔}เช^{๑๖๕}ย^{๑๖๖}ช^{๑๖๗}ค^{๑๖๘}
เ^{๑๖๙}เห็น^{๑๗๐}จ^{๑๗๑}ะ^{๑๗๒}ห^{๑๗๓}ม^{๑๗๔}ค^{๑๗๕}ท^{๑๗๖}ห^{๑๗๗}ว^{๑๗๘}ง^{๑๗๙}ณ^{๑๘๐}ค^{๑๘๑}ร^{๑๘๒}ง^{๑๘๓}น.

นักคุ้มกลับไปนครหลวง,
คงแกลงเหตุปวงโดยฉนวน;
เมื่อชนชอมทรายเหตุทั้งปวงนี้,
เห็นที่จะแค้นเป็นพันไป.

บางที่จะส่งกองทัพ
มาจับตัวเราก็คงได้.

พวกข้าจะยอมได้ไหน ?
ยอมไม่ได้!

เป็นไรก็เช่นกัน !

จะต้านทานกำลังทัพชอม
อันพร่งพร้อมอาวุธแข็งขัน,
ทั้งทหารเขาชาญเชิงประชัน
จะสู้กันมิแต่แพ้กำลัง.

เพราะถึงแม้ว่าไทยเราใจกล้า,
เพลงสาตราอาวุธไม่แข็งขลัง;
อีกทั้งจำนวนคนพลกำลัง
หรือก็ยังไม่เทียบทันศัตรู.

ขอท่านอย่าเห็นเป็นเราขลาด,
แต่ที่จะประมาทนั้นหมั่นอยู่;

หลวงเมือง
หลวงวัง
หลวงนา
พระร่วง

หลวงเมือง

ขอท่านทั้งผองจงตรองดู,
 ข้าไม่ยอมให้พลอยตาย.
 อันข้าไซ้ไรไม่ย่อท้อ
 ต่อพวกศัตรูทั้งหลาย;
 ขออาสาพ่อเจ้าจนตัวตาย
 ยอมถวายชีวิตคนพลี.
 เลือดเนื้อร่างกายถวายไว้
 ภายใตย์คัลยทศวี;
 ไม่ขอยอมให้ขอมชาติอภัย
 มาย้ายเหยียบเล่นเช่นเกมมา!
 อนึ่งทระจบองค์พ่อเจ้า
 เอาไปเหมือนหนังทาส,
 เป็นอันยอมไม่ได้, ใครขึ้นมา
 พวกข้าจะขอต่อ

หลวงวัง

จนกว่าจะหมดลมปราณ,
 มิให้เคืองรำคาญทศวี!
 เกิดมาแล้วต้องตายวายชีวิ;
 ขอตายเพราะภักดีต่อเจ้านาย!
 อันท่านภักดีต่อเราไซ้.

หลวงนา

พระร่วง

เราขอขอบใจท่านทั้งหลาย;
 อันแสงทองพร้งพร้อมจะยอมตาย,
 มอขกายแก่เราเช่นนี้ไซ้.
 ถ้าแม่มปรารถนาพร้อมอยู่
 จะต่อสู้, ทัวเราหาซัดไม่;
 เราขอแต่เพียงอย่าชะล่าใจ
 ยกไปสู่รบเขากลางแปลง.
 พวกจอมพร้งพร้อมกำลังพล
 เรืองรณสาตรากล้าแข็ง;
 ควรเราจะคิดซ่อมกำแพง
 ตกแต่งค่ายทั้งหลายไว้,
 เผื่อว่าทัพพ้อมยกมา
 จะไต่ยกพารามันได้,
 แล้วยรบส่งมาเร็วไป
 ยังกรุงสโขทัยธานี.
 เมื่อสโขทัยรู้ว่าจอม
 มาล้อมละโว้บริศร์,
 บ้างที่จะส่งโยธ
 มาช่วยร้าวศัตรูเรา;

หลวงเมือง

เพราะถ้าละไว้เสียเมือง
ก็อาจะระคายเคืองไปถึงเขา,
ขอมอาจุโหมโรมรณเอา
ผู้คนของเขาพลอยเคียดกร้อน.
ตชานเห็นชอยด้วย;
ต้องช่วยกันแต่งเมืองม่นก่อน,
ถ้าหาไม่ศัทรยกจรว
มาถึงนครจะเสียท.
ตชาชอลาไปรบแต่ง
ศค้ายกำแพงบรีศวี;
จะจกแรงแย่งชนหน้าท
ควมคมชาวบรีให้ทำงาน.

[หลวงเมืองและกรมการกราบลา, แล้วเข้าโรง.]

พระร่วง

คเอาเด็ก ! ชาวไทยใจหาญชก;
นกก ๆ ก็แสนจะสงสาร,
จะต่อสู้พิชิตขอมชัยชาญ,
จะทนทานได้เพียงสักเท่าไร ?
พวกเรามแต่เพียงหยิบมือ
หรือว่าจะทนกำลังไท;

ที่มานมิใช่ภัยตัว,
 พ่อเจ้าอย่ามัวตายใจ.
 บัคนพญาเคโ
 คุมทัพใหญ่โคหาน้อยไม่,
 จะมาจับพ่อเจ้าเอาไป
 ลงโทษที่ในนครอม;
 เขาว่าคิตกกขญเจ้า,
 จึงจะเอาประธานเสียให้สม,
 เพื่อตักการที่ไทยในนิคม;
 เป็นลุ่มจมนั่นแล้วในคราน !
 มิ่งว่าพญาเคโ
 คุมทัพใหญ่โคตรงมาน,
 เพื่อจะจับตัวไปชาน
 รังหรือ ?

พระร่วง

นายมัน

พ่อเจ้าอย่าตายใจ.
 ตามชายประเทศก็มีพชา
 เขาเล่าลือกันข่าวเสียงยิ่งใหญ่;
 เขาว่าขามมีพระร่วงไซ้
 ลือไกลไปกะทั้งในวังรัตน.

ชนจอมทราบว่าพระร่วงเจ้า
 เป็นทูลเกล้าของไทยแน่นอน,
 ทรงอิทธิฤทธาสารพัตร,
 ชะงักคำแห่งแรงนัก.

๕ ๗๔
 ทงสตับญญาสามารถ
 ฉลาดมากอยู่แสนรู้หลัก;
 คึกคักสนชละมพิกลนัก,
 ไซ้ตักน้ำไว้ไต่กาย.

๕ ๗๕
 เขาเกรงจะเป็นผู้วิเศษ,
 ก่อเหตุกำเริบโดยง่าย;
 ๕ ๗๖
 ชนทงต่อไปไม่ทำลาย
 จะคึกคร่ำเป็นกบฏสืบไป.

๕ ๗๗
 พ่อชนจอมมิงมัญญา
 ให้พญาเทโวคุมทัพใหญ่,
 มารับตัวพ่อเจ้าเขาไป,
 ๕ ๗๘
 เหมือนตักไฟคั่นลมให้ดับพลัน.

๕ ๗๙
 พวกขอมเขาเล่าให้ตัก,
 เป็นข่าวได้มาอย่างแม่นมั่น;
 ๕ ๘๐
 ขาเจ้ากรวยมาพลัน,

พระร่วง

เพื่อแถลงข่าวนั้นโดยทันที.

อันข้อที่เกรงอยู่แล้วนั้น,

ก็เป็นอันมีมาถึง;

อันพวกขอมยกมาในคราวนี้

มุ่งเอาหัวแต่ตัว.

แม้จะอยู่ที่ต่อต้าน,

พวกไทยใจหาญคงต่อสู้;

ไหนจะยอมพ่ายแพ้แก่ศัตรู,

ก็ยังอยู่คงประยต์สักกาลัง.

แต่ชาวไทยไม่ขาดการณรงค์,

เหลือทนงสู้ขอมกำลังขลัง;

เหมือนแสงให้ไปตายวายชีวัง,

ก็จะยังอยู่ไซ้ไม่เข้าที.

จากจะหลีกเลยไป

สู่แดนสโฆทัยกรุงศรี;

ขอมีว่าก่ไกลบริ

คงจะไม่โหมตต่อไป.

นายมัน

พ่อเจ้าจะคิดกลอุบาย

อย่างอื่นไม่ใดหรือไหน ?

พระร่วง

แม้มั่งคงอยู่ละไว้ไซ้,
 เหมือนแสงฟ้าชาวไทยให้ย่อยยับ.
 ค้อมึงจงแสงทำหลง
 เกินตรงเข้าไปให้ข้อมจับ,
 แล้วจงเล่าความไปให้แม่ทัพ
 ประหนึ่งรับสารภาพจริงใจ;
 ว่ากัไ้รู้ข่าวคราว,
 สะทกหนาวเกรงกลัวห้าน้อยไม่;
 จงรบหลกกลั่นไป
 สู้แสนสุขโขทัยธานี.
 ขอมคงจะตามกูปไป,
 คงจะไม่ช่วงชิงบริศรี;
 ชาวละไว้จะไ้ไ้ยัก,
 ไม่ต้องบ่นบพลอยตาย.

นายมัน

ทูลหัว ! ฉันไ้ไ้ไ้ไ้ ?

พระร่วง

ถ้ากัก็จงทำเช่นกหมาย.

นายมัน

อนิจจา ! พ่อเจ้ามุลนาย

จะไ้ไปวาววอดบ่นอยู่คนเดียว.

ที่ไ้ไหนขอมจะยอมไว้ชีวิตม์ ?

พระร่วง

มันร้ายกาจทารุณคนเฉียว.
ถึงจะตายก็ตายแต่คนเดียว;
ก็จะเที่ยวช้อนเร็น.

นายมัน

เห็นไม่พัน !

มันคงจะล้างต่อไปแน่,
สารแนตามไปทุกแห่งหน.
ขอเชิญอยู่ท่ามกลางประชาชน,
ทั่วทุกตนช่วยกันประจันต์
ต่อสู้ขอม.

พระร่วง

กยอมหาได้ไม่ !
เหมือนแสงฟ้าชาวไทยให้ขยับ;
เคโชยกมาในครานี้
มีปวารณาจับแต่ตัวกู;
เหตุฉนั้นเมื่อรู้จัก
ว่าตัวกูไซ้มีไต่อยู่,
ขอมคงไม่ตีเวียงกู,
คงจะทำตามหา—

นายมัน

อย่าตายใจ !
อ้ายขอมจัญไรใจฉกาจ,

พยายามพาพ่อเจ้าหลาน้อยไม่;

เดโชมันลั่นวาจาไว้

ว่าจะจับตัวไปให้นายมัน.

มันว่าจะจับไปเป็น ๆ;

ต่อเมื่อเห็นต่อสู้แข็งขัน

จึงเอาพลโหมโรมรัน.

พระร่วง

ถ้าจะนั้นก็ตรงทักคิด !

แม็กขึ้นอยู่ดันทน,

อันละโว้บริศคคงคิด;

กูต้องไป, ล่อให้ข้าจามิตร

ตามติดตัว.

นายมัน

อยู่เป็นไร !

อนิจา ! ทลเกล้าทลหัว

ช่างไม่นึกถึงตัว.

พระร่วง

นึกไม่ได้ !

อันชาวละโว้เวียงไทย

เหมือนลูกในไส้กตงน.

แม็กยังอยู่คงไม่ยอม

ให้ขอมจับเป็นแม่นมัน,

ก็ระพลยอมอมควั้ยไปควั้ยกัน,
 คังนันเหมือนกณฺณลาญชีวา.
 เพราะกรรักปวงประชาว่าชีวิต,
 ึ่งไคคคหลักไปเสียดักว่า,
 เพื่อดักเหตุเกทภัยพาลา,
 ยอมมัวยมรณาลำพังตน;
 ขอเพียงให้เวียงละไว้วอก,
 ให้ชาวเราปลอตกภัยอีกหน.

นายมัน

ทูลหัวประเสริฐเลิศคน
 จะขอมวยวายนมผู้เดียวไชร,
 ึงคคคึงอนาถจิต,
 ึงคคคึงหมองแทบร้องไห้ !
 ทูลหัวจงอยู่ในหมู่ไทย,
 พร้อมใจบริชของบ้องกัน.

พระร่วง

อย่าชคค ! คัก่อนอมันเชีย,
 ึงเคยรคคเป็นแม่นมัน;
 ึงทำตามคากนเนน
 โดยพลัน, หาไมระเสียดการ.

นายมัน

เมือทูลหัวนียงคคความคค,
 ึง

พระร่วง

ดุษฎีจักษุรับบรรหาร;

ข้าจะประพาศกิจการ

ตามพรมานัญญา.

คแล้ว ! อนึ่งมิ่งอย่าชยาย

ข้อความแพร่พรายไปนะหว่า.

ก็จะไปจัดแจงแต่งกายา

ทาทเหมือนว่าประพาสไพร.

จะไปกับทนายคนสนิท,

เพอมีให้คนคิดสงสัย.

มิ่งรยไปยังทัพขอมไว ๆ,

อย่ารำไร.

นายมัน

ดุษฎีรับบรร. [ต่างคนต่างเข้าโรง]

จะต้องตายเสียแม่แต่ยังเยาว์,
ชาวละโว้คงเศร้าโศกครัน.
ขอให้เทวาสรรักษ์
ช่วยพิทักษ์พ่อเจ้าจอมขวัญ;
อย่าให้จอมหยาบหยามตามทัน,
ขอมันมอคม้วยเสียดกลางไพร !

[พระร่วงออก, มีนายบุญกับนายมีตะพายย่าม
และถือห่อผ้าตามมา. พระร่วงแต่งตัวอย่างจะ
ไปเที่ยวป่า มีดาบสะพายเฉียงบ่า, มีดเหน็บ
ผ้าคาด, และถือธนู]

พระร่วง

เฮะ, ออมนั้น, ฉันใดไม่รีบร้อน
บทจรไปยังทัพใหญ่ ?
รีบไปเถิดหา, อย่าช้าไร;
ต้องอย่าให้ทัพมาถึงธานี.

หาไม่จะคลาตปรารธนา,
อย่าชักช้ารบเดินจงเต็มที;

ออกเดินไว ๆ !

นายมัน

ไปเถยวัน.

ขอทูลทวีสวสดีมขย.

งพนัภัยท^๑ในแนวย้า;
 ขอขอมงอย่าตามทันได้.

งชนะศักร !

พระร่วง

กขอย^๒ใจ
 งรีบไปเร็วเถิด.

นายมัน

ข้าขอลา ! [ไหว้แล้วเข้าโรง]

พระร่วง

ถึงเวลาจำไป, ใจแทบขาด.
 เป็นกรรมจำคลาดจากเคหา !

โอ้ ! แสนสังสารมารดา

ผู้สัดเสน่หายอดรัก !

อยู่หลังจะนั่งแต่กำสรวล,

โหยหวนถึงลูกผูกสมัคร;

แต่ไรๆ ไม่เคยจะพินพิศตร์,

มาต้องหักไกรร้างห่างไป.

ครั้นจะไปกราบไหว้อำลา,

กัลยาคนเห็นยวไว้งได้;

จำเป็นจริงๆ ต้องทิ้งไป

เหมือนไม่รักใคร่โยก.

ขอฝากเทวอาวักษ์

ตอนที่ ๓

ฉาก . ในกลางป่า, ที่พกกongทพขอม.

[มีนักสุวรรณกับทหารขอมนั่งกันอยู่เมื่อเปิดฉาก]

นักสุวรรณ

พวกมึงอย่าว่านักเลยหา;

ไม่ช้าถึงละโว้ศรี!

ถึงแล้วเมื่อใดคงได้มี

อาหารดีๆ พอกินกิน;

ออกทั้งผู้หญิงยังเรือ

ก็มีมากเหลือเพื่อสมถวิล,

คงได้ยะโธมโธมยพิน,

ทั้งนอนกินอิ่มหน้าสำราญใจ!

ขอเพียงแต่ทนในระหว่าง

เดินทางกันมาในป่าใหญ่;

ผู้ก็ออกสองวันเท่านั้นไซ้,

คงจะได้ว่างทุกข์, สุขสำราญ.

ทหารที่ ๑

ส่วนข้าเจ้านะท่านจงไว้ใจ, เพราะเคยมาเมืองไทยแล้ว

หลายหน, เคยรู้จักผู้คนภาษาไทย, การต้อนรับของ

เขาไซ้แข็งแรงจริง! เขาจัดให้ทุกสิ่งไม่เหินหวง,

ให้ทั้งปวงตามจนและตามมี.

ทหารที่ ๒ แต่คราวนี้เรามาไม่เหมือนหนหลัง; ครึ่งก่อนๆเรามาโดยไม่ตรี, แต่ครึ่งนี้จะมาจับพ่อเมือง, เขาจะไม่เคืองหรือไหน?

ทหารที่ ๑ ก็ช่างเป็นไร! ไทยจะเคืองไม่ต้อวิตก, เพราะเปรียบไปก็เหมือนลูกนกอยู่ในกำมือ, จิกเราหรือ?—บ๊อบบ๊อบ, ก็ร้องป๋อไปเท่านั้นเอง.

นักสุวรรณ แน่, การจะอวดเก่งส่วนตัวไร, อวดทำไรก็อวดไปกูไม่ว่า; แต่ขออย่าให้ประมาทชาติศัตรู. อันคนเฒ่าเหล่าครท่านสอนไว้, ว่าไม่ลืมหำได้, อย่าข้ามคน, มิฉะนั้นจะขบ้นเพราะประมาท.

ทหารที่ ๑ ชาวไทยไม่เก่งการสักปานใด; พวกเราไปที่ไรเห็นแต่กลิ้งอ!

นักสุวรรณ ออ! เวลาก่อนนี้ไม่ได้มีนายก็ๆ; แต่เวลานี้มีพระร่วงเป็นพ่อเมือง, ชนซอเลื่องว่าสามารถฉลาดนัก, ทั้งมีปัญญาแหลมหลัก, ชาวไทยนิยม.

ทหารที่ ๒ รุ่งเจ้าข้า, ไต่ยินเขาชมกันทั่วหน้า, ว่าเมตตากรณาแก่คนทั้งหลาย; เขาว่าเหมือนพ่อมากกว่านาย, ไม่คู่กัน; ทั้งอ้างถึงธรรมสุจริต, อีกเขาวาว่าสาธุ,

พคะไรเป็นนั่น.

ทหารที่ ๑

เฮะ, แลวกัน, เพื่อนเราณคนใด, มายกย่องพ่อเมือง
ไทยเป็นหนักหนา? หรือว่าจะโทเจ้าเข้าไปสวามิภักดิ์,
จงรักเป็นข้าพ่อเมืองละว้? คงมีบุญอีกไซละพ่อ
คุณเฮย!

ทหารที่ ๒

ไม่ต้องเะเยย! ข้าได้ฟังเขา, ก็นำมาเล่าสู่กันฟัง
กระนั้นแลนะ; จะเชื่อมิเชือกแล้วแต่ใจ.

[เสียงเอะอะในโรง, เหมือนคนไล่จับกัน.]

นักสุวรรณ

เฮะ, นั่นอะไร? เสียงเหมือนใครไล่จับกัน.

[นายมันวิ่งกระหือกระร่าออกมา. พวกทหาร
ขอมที่อยู่นอกโรงแล้ว, ก็ช่วยกันจับไว้ได้.]

นักคุ้ม

[พูดจากในโรง] จับให้มัน! อย่าให้มันหนีได้!

[ออกมา] อ้ายจัญไร! ไล่จับกันเสียแทบตาย.

นายมัน

โอย! ขอโทษเถิดนาย! นี่จะจับข้าเจ้าทำไม? ข้า
เจ้าไม่ได้ทำผิดอะไรเลยจนนี้.

นักคุ้ม

ทำไมจะไม่ผิด! มึงขยันเข้ามาเกิวน, จะมุ่งเข้ามา
ปลอมพลกรรมึงหว่า?

นายมัน

หามีได้เจ้าข้า, ข้าเป็นชาวย้าชาวคง, เกินหลงมิได้จง
ใจเข้ามาในกองทัพ, เมื่อเจ้าประคุณสั่งให้จับข้าเจ้าก็

ตกประหม่า, จึงวิ่งซุ่มซ่อนเหมือนขี้นเพราะฮาราม
ตกใจ!

[เดโชออก คนอื่นๆ ต่างนั่งลงและไหว้]

เดโช

เอะ! นั่นใคร?

นักขัม

คนไทยเจ้าข้า, วิ่งเข้ามาที่ตงทพ. ตูซาจึงให้จับเอา
ตัวไว้.

เดโช

จะมาสืบข่าวหรือไหน? อ้ายจัญไรจงตอบมา!

นายมัน

[ทำเป็นกลัวตัวสั่น] เจ้าประคุณจงกรุณา, ข้าเป็น
สัตว์ผู้ยาก!

เดโช

อย่าพูดมาก, เกี้ยวจะให้ตบปากด้วยกะลา!

นายมัน

โอย! เจ้าประคุณกรุณา, ข้าไม่พูดอีกแล้ว!

เดโช

ยังมีทนต์ก็ส่งเสียงแจ้วๆ แล่นจะหนวกหู. อย่าอำพราง
จงตอบทุกสิ่งไป.

นายมัน

พุทโธ! จะตอบอย่างไรเจ้าข้า? แต่ก็นึกเท่าว่าข้าพูด
มาก, จะให้เอากะลาตบปากข้าจึงนั่ง.

เดโช

อ้ายนัซงำนวนจริงๆ เขาเด็กก่ฝากไว้. มึงจงตอบ
คำไปถ้วนทุกสิ่ง, ตามความจริง อย่าอ้อมอำพรางไว้;
อันพลเมืองไทยละโว้พารา, ไต่เตรียมการต่อสู้ไว้บ้าง

ยลเลียงเข้าป่า; ก็เป็นกรรมเวรบังเอิญเดินเข้ามา
ประสพกองทัพ, เขาก็จับเอาตัวมา. เป็นความจริงเท่า
นั้นแหละเจ้าประคุณ.

เดโช

[พูดอย่างหมั่นประมาท] อ้อ! อ้ายร่วงผู้วิเศษมันก็
ซซลากปานฉะนี้แหละ! แล้วมันยังจะแค้นคิดการ, กำ
เรียบเสี้ยนไม้เกรงพระราชอาญา. สัญชาติคนไทย
มันกลัวสู้แต่กะชายก็ไม่ได้!

นายมัน

[โกรธ, พูดหลุดปากออกมาว่า] เสียนอนก็ว่างแล้ว,
ไม่รู้ตัวว่าแกลึงนึ่ง, เห็นไม่เอาจริงละก็ —

เดโช

มึงว่าอะไรหว่า?

นายมัน

[รู้สำนึก, แกล้งทำกลัวอย่างเดิม] หามิได้เจ้าประคุณ
ทูลหัว! ข้าเจ้าเผลอตัวบ่นบ้าตามประสาพรานไพร;
จิตต์ใจไปมัวพะวงอยู่ที่ตรงเสื่อสุมิง, ที่ข้าเจ้ายิงไว้ที่
หนึ่งแล้วยังไม่ตาย, มันแกลึงนอนนิ่งไม่ดิ้นกาย จนอ้าย
ลูกน้อยมันเดินเลื้อย, วังชนเชื่อเข้าไปให้อ้ายโครงมัน
ตะครุบขยุตเดียวเล็ดออกโฉมตัว!

เดโช

อายนมาเป็นข้าเฝ้ามัวแต่ในการยิงเสื่อยิงสาธอะไรกัน?
กูอยากจะรู้ว่าอ้ายพ่อเมืองคนสำคัญ นะมันไปแห่งหน
คาบสใด?

นายมัน พระร่วงท่านว่าจะหนีไปสุโขทัยนอกโน้นนะเจ้าข้า.

เดโช แน่หรือหว่า ?

นายมัน ข้าเจ้าได้ยินท่านกล่าวฉนั้น.

เดโช นักคุ้ม, เจ้าเคยได้เห็นหน้า
พรานป่าผู้^๒นั้นบ้างหรือไม่ ?

นักคุ้ม ไม่เคยเห็น.

เดโช เช่นนั้นกเขาใจ !

เคิมสงสัยว่าจะสร้างแปลงมา.

เมือมาทราบข่าวราวเรือง

ว่าพ่อเมืองหนีแล้วฉนั้นหนา,

ต้องเปลี่ยนแปลงความคิดเคิมมา

ไม่ยกไปพาราเวียงไทย.

อันว่าสะไวฉนั้น

จะโจมตีเมื่อใดคงดีไ้,

วิ่งไหมเล่า ?

นักคุ้ม ข้าเจ้านเข้าใจ

ว่าเขาคงจะได้เตรียมการ

ป้องกันรักษาพาราข้าง.

เดโช แต่ทำทางชาวไทยใจไม่หาญ ;

เมื่อชาตวันายว่องผู้ตัวการ
คงไม่หาญรบร่อต่อสู้.
เห็นอย่างไร ?

นักคุ้ม

ใจข้ายังสงสัย,
เพราะเมื่อไปละโว้เร็ว ๆ น
สังเกตเห็นกริยาท่าที่
ของชาวไทยมีความคึกคัก;
ไม่เรียบร้อยจ้อยเจ้าเหมือนเช่นเดิม,
คเหมือนเริ่มเหิมฮกกกกก;
น่าสงสัย —

เดโช

เห็นไม่กระไรนัก,
คงคึกคักเพราะอ้ายว่องมันยง.
เมื่อหวหนาเลียงลั่นแล้วไซ้
ชระอยไทยจะวายคลายความหลง,
ว่าจะสิ้นเหิมหาญการทะนง,
แล้วแลคงระยอข้อยต่อไป.
สำคัญอยู่ที่ตัวอ้ายพ้อเมือง
มันจะก่อกระเคืองชนอกใด;
แต่อ้ายว่องหลบลั่นไป

สู้แสนสโชทัยธานี,
 ซึ่งอยู่ภายนอกอาณาจักร;
 จะชักชักตะบึงไปถึงที่,
 สโชทัยกำลังสะพรั่ง,
 จะต่อตีระทมไม่สมใจ.
 จำนวนพลโยธามาครอง
 จะมีมาเพียงพอกทำไม่;
 อันจะตีละโว้พอเพียงได้,
 แต่จะตีสโชทัยเห็นยากนัก.
 จำจะคิดซึ่งอบาย
 ลอบลางทำลายปรักษ์;
 กะลอบคอกออกไปมิให้พัก,
 ลอบลักสังหารผลาญชีวา.
 อันเจ้าประคนจะคิดไป
 โดยลำพังนั้นไซว์, ข้าเกรงว่า
 ถ้าแมพลอยพลาลงคมมรณา,
 พวกข้าจะพลอยเดือดร้อน.
 ไปรค่านางงคง
 ครานไซว์

นักคุ้ม

เดโช

กตังใจแม่นมั่นไม่ผันผวน.
 ก^บไค้ทลแแต่องค์พระภูธร
 ว่าระจับคัสกรโดยฉับพลัน;
 แม้ว่าพระร่วงยังคงอยู่
 ก^บไม่ขอคืนสู่เขตคชัณห์,
 จะตามปองของผลาญสังหารมัน
 ให้ทรงธรรมสิ้นเลียนพาลา.
 ฉะนั้นแม้ก^บไม่ไปตามทิก,
 ก็ระผิตคำทล, ก^บขายหน้า;
 อันตรายใด ๆ ไม่นำพา,
 ค้องรักษาวาท^คที่ทลไว้.
 ฉะนั้นก็ขอแรง, นะน^คักคุม,
 ให้เจ้าอยู่ควบคุมทัพใหญ่,
 ทัก^บจะปลอมแปลงไป
 กะทั้งส^คโชทัยธานี.
 จะแต่งกายให้เหมือนคนไทย,
 เล็ดลอคคอคไปสมถวิล,
 ล^คล^คบเหมือนกับกำกน;
 คงจะไค้เส^คร์^คสิน^คง^คจินดา.

ตัวเจ้ารงค์มพลไกร
พักแรมอยู่ในแนวป่า,
เมื่อภูเสร์จกัจะกลับมา
นำโยธาทัพกลับนคร [เข้าโรง]

องกที่ ๔

ตอนที่ ๑

ฉาก : เหมือนตอนที่ ๓ องกที่ ๓

[เป็นเวลากลางคืน. มีทหารขอมนอนหลับอยู่หลายคน, แต่ที่
กลางโรงม้านายมันนั่งทอดเข่าอยู่, กับมีทหารขมอีก ๒ คน
นั่งเล่นควดกันอยู่]

นายมัน

[พูดรำพึง] โอ้ว่าอนิจจานายของกู!

ข้ายศศัตรูใจฉกรรจ์ไม่ผันผวน;

มันโทโสโมหันธ์หมายพันพอน,

เร่ร่อนรีบไป, ข้ายพาลา!

เมื่อย่านเคโไซมันแปลงกาย

ให้ละม้ายเหมือนไทยเช่นว่า,

เลือกสรรอาวุธสาตรา

ซ่อนในกายาเรียวร้อย.

มันอุตสาห์มันเกล้าเฝ้าผม

อย่างไทยนิยมใช้สอย;

แล้วรบเลียวลตสะกตรอย,

ไต่ต้อยยึกตามพระร่วงไป.
 ส่วนกู้นั้แทบกาลโทโส,
 แต่ทำไ้เพื่อตักความสงสัย;
 สู้เสียมเยี่ยมตัวนึ่งไว้,
 แต่ใจคลั่งคลุ้มคลั่งจริง ๆ !
 อ้ายพญาเกโซมันยังอา
 สบประมาณชาวไทยก็ยอมนึ่ง;
 แต่ครานี้แม่ไม่ไหวคิง,
 เหมือนทอดทิ้งมุลนายให้วายชนม์.
 คอยมองหาช่องจะแหกกล้อม,
 รอให้ขอมนอนหลับตกแห่งหน;
 ต้องคิกเต้ตลอดคั่นจากรพล;
 จะลองใช้เล่ห์กลล่ล่ล่ล่.

[นายมันแก้งทำครางและสั่นสะท้าน, จน

ทหารขอมที่ตนอยู่นั้นเหลียวมาเห็น]

ทหารที่ ๑

เฮ้ย, พรานไพร, มึงเป็นอะไรไปหรือหว่า?

นายมัน

เดี๋ยวกี้, หนวนกเพื่อน ! ทำไมเพื่อนไม่กองไฟขึ้นผิงกันข้างเล่า?

ทหารที่ ๑

นายเขาห้ามไม่ให้กองไฟ; เขาว่าพวกไทยผ่านไปมาจะ

- นายมัน รู้เข้าว่าเราคงอยู่ไหน.
อะไร, เพื่อน! ทนกกกลางไพรใกล้บ้านผู้เรือนคน; ใคร
มันจะสัปคนมาในกลางป่ากลางดงในเวลานี้? ไม่มี
ใครมาคอกเพื่อน.
- ทหารที่ ๑ จริงอยู่, แต่นายท่านสั่งว่าไม่ให้กองไฟ—
นายมัน เป็นไรไป? นายท่านก็หิลัยแล้ว. กองแค່ย้อม ๆ พอ
ผิงกันสามคนเท่านั้นก็แล้วกัน; แสงมันจะสว่างไปสักปาน
โตเทียว.
- ทหารที่ ๒ จริงนะ, พรานเขาว่าถูก. นายท่านนอนในเพิงที่พัก
ท่านรู้จักหนวอะไร. เรานันสัดต้องอยู่ตากลน้ำค้าง, หนว
จนคางสันพันกระตบกันดังกราว ๆ. หรือเพื่อนไม่หนว?
ทหารที่ ๑ ก็หนวเหมือนกัน.
ทหารที่ ๒ ถ้าเช่นนั้นก็กองไฟขึ้นผิงกันดีกว่า.
นายมัน ข้าจะไปหาไม้มาไฟ. [ลุกขึ้น, แต่ทหารที่ ๑ ยึดไว้]
ทหารที่ ๑ ไม่ต้องไป! นายเขาสั่งไว้ว่าไม่ให้เคลื่อนที่; [พูดกับ
ทหารที่ ๒] มึงไปหาไม้มาไฟ, พันมที่ทางเตาหงข้าว.
ทหารที่ ๒ ข้ารู้แล้ว; ข้าจะไปเอามาอย่าร้อใจ. [เข้าโรง]
นายมัน พทโธ่นายนี้เป็นอย่างไร, สงสัยข้าเสียจริง ๆ.
ทหารที่ ๑ ไม่ได้สัวะ, เพื่อนว่งเร็วนัก! แต่เมื่อเขานยังต้องไล่

จับกันจนแทบเหนื่อย !

นายมัน
ทหารที่ ๑ เขาเด็ก, ควรวินิจฉัยว่าไม่หนี.
 ตีแล้ว ! นั่งอยู่ยกทัพก็แล้วกัน.

[ทหารที่ ๒ หอบไม้ออกมา, จึงช่วยกันกอง
และจุดขึ้น]

ทหารที่ ๒ เออเช่นนั้นค่อยยังชั่ว ! เมื่อกลิ่นหรือสนระวระวากก็จะเป็น
 ไข่. [ผิงไฟ] พรานไพร, ไฉนไม่กระเถิบเข้ามา.

นายมัน เออเช่นนั้นสิน่า, ค่อยสบายหน่อย.

[กระเถิบเข้าไปผิงไฟ]

ทหารที่ ๑ คอยระวังอย่าให้ไฟโชนมากนักนะ, จะเกิดความ.

นายมัน อย่าวิตก ! ข้าจะพยายามคอยระวังให้. การกองไฟเข้า
 ลีเป็นมือขวา, เพราะยามไปพักกลางคองกลางข้าจำเป็น
 ต้องกองไฟ. [ทำเป็นเขี่ยไฟ, แต่ที่แท้ลอบเอายา
 สะกด, ซึ่งควักออกมาจากย่าม, โรยลงไป]

ทหารที่ ๑ เฮ, นี่ไปเอาไม้ที่ไหนมา ? ข้าดูกลิ่นไอมันชอยกลั่น

ทหารที่ ๒ ไม้อะไรข้าก็ไม่รู้จัก, เห็นกองๆ อยู่ก็ฉวยเอามา.

นายมัน ไม้ในป่าแถบนี้มักกลิ่นแปลกกระนั้นเอง.

ทหารที่ ๑ อ้อ ! ฉะนั้นก็แล้วไป. [หยิบลูกควด] มาควดกัน
 ใหม่เถิดเพื่อน.

ทหารที่ ๒

ก็เหมือนกัน, แก้ง่วง.

นายมัน

เอาเด็ก, เพื่อนทั้งสองอย่าเป็นห่วง, ควดกันให้สบายใจ; ส่วนกองไฟข้าจะนั่งระวังเอง.

[ทหาร ๒ คนเล่นควดกัน. นายมันคอยดูพอเพลาก็เอายาสะกดโรยลงไปกองไฟ, แล้วค่อยพัดควันให้ไปทางทหารทั้งสอง; พอเห็นว่าเขาชำเลื่องมากก็ทำเป็นเขี่ยไฟ, แต่พอเหลียวไปก็โรยยาลงอีก, และพัดควันไปอีก. ทหารทั้ง ๒ เริ่มหาวคนละหวอดสองหวอด, และง่วงไปทุกที, จนในที่สุดล้มตัวลงนอนหลับไป. นายมันไปลองเขย่าตัวดู, เห็นไม่ตื่นแล้ว, จึงฉวยอาวุธของตน.]

นายมัน

ข้าพวงขี้นี้, ภูลามิ่งทีละวะ! [ย่องเข้าโรงไป]

ตอนที่ ๒

ฉก : ลานหน้าคุ้มพระร่วง. อย่างที่ใช้ในองค์ที่ ๒ นั้นเอง
[หลวงเมือง, หลวงวัง, หลวงนา, เดินออกมา.]

- หลวงเมือง ดูเถิดมาพากันนั่งเซลา,
 รวากับเท่าไม่รู้สาส์;
 ไม่รู้ว่าพ่อเจ้าจากบุรี.
 ทงนี้เราผิดเป็นพันไป !
- หลวงวัง แต่ก้เมื่อพ่อเจ้าท่านสั่งห้าม
 มิให้ความแพร่่งพรายขยายไซ,
 เราจะล่วงรู้เหตุใดอย่างไร ?
- หลวงเมือง ก็จริงอยู่; แต่เ็นจะนิ่งกาย,
 ปล่อยให้ข้อมก้อมตามพระร่วงเจ้า
 และสังหารนายเราสมมาทหมาย ?
 เราต้องกตติกตามอายคนร้าย.
- หลวงนา คงไม่ง่าย, เพราะมันนั้นแปลงไป.
 นายมันว่ามันนั้นแสนกล,
 แปลงตนเหมือนไทยหาน้อยไม่;
 อันจะเที่ยวค้นหาในป่าใหญ่,

ถ้าแม่ไม่ประสบพบพาล
ก็จะเปลืองกำลัง, ทั้งเมืองนี้
ไม่ควรที่จะทิ้ง.

หลวงวัง

จริงของท่าน !

เพราะข้าขอมัญไรใจพาล
อาจะรุ่มาผลาญเสียลาญไป.
จริงอยู่แล; แต่ก่อนที่พวกเรา
จะทอดทิ้งพ่อเจ้าหาควรไม่.

หลวงเมือง

จำจะต้องคึกคักตามไป;
ถึงมีไต่ของกันไต่ทันการ,
ก็ขอแต่พอไต่แก้แค้น
แทนเจ้านายเราผู้ใจหาญ;
ขอแต่ให้ไต่ฆ่าอาชญาสามัญ !

หลวงนา

ถูกละท่าน, แต่ต้องตรองให้ถี่.
ทัพขอมมาต่งยังพล
อยู่ในไพร่สนทน์ใกล้ ๆ นั,
ระยะทางวันเดียวจากบุรี;
เวลานักำลังชะล่าใจ.
ถ้าหากเรารีบยกโยธา

ไปในราตรีจนเข้าใกล้,
บางทีจะมีเสียงชัย
ซำนระไก่อ.

หลวงวัง

จริงนา !

หลวงเมือง

ข้าก็ยอม,

เห็นความคึกของท่านแหลมหลัก

คึก ! เราจะซำนระยอม

ก็ไต่แต่เมื่อนั้นไม่พร้อม;

มีตัวก็ยอมจะเสียท.

อนึ่งการแก้แค้นแทนเจ้านาย

จะสมหมาย —

หลวงนา

แน่นอน ! อย่างเต็มท !

จะมาไต่ทางทัพพวกอปรย,

ก็กว่าฆ่าเพียงชายตัวนาย.

อย่างไรท่าน ?

หลวงวัง

ไต่การ ! ข้าเห็นด้วย.

ขอเทวาทช่วยให้สมหมาย !

หลวงเมือง

แต่ควรระวังฟังอภิปราย

ของแม่เจ้า. [เข้าไปทางในโรง] โฉมฉายเขอลงมา.

[นางจันทน์ออก, มีสาวใช้ตามหลังมา ๒ หรือ ๓ คน, และนายมันมาด้วย. กรมการ ๓ นาย นั่งลงไว้]

นางจันทน์
หลวงเมือง

อ้อหลวงเมือง, รู้เรื่องหรือไหน?
นายมันเขาเล่าให้แล้วเจ้าข้า.

ข้าทั้งหลายขอรับอาสา
ไปรบขอมพาลาก้วยฉับไว.

นางจันทน์

ก็แล้ว, จงรีบไปรวมพล,
ผู้คนสาครร่ายข้าไว้;
อันตัวเราเองก็จะไป,
เพราะสทแสนแค้นใจอ้ายศัตรู.
ตงแต่ไรผัวตัวผู้เกี้ยว,
จะแลเหลียวก็เห็นแต่ถลอกอยู่;
เราไม่ยอมเสียให้แก่ศัตรู,
จะต่อสู้จนกว่าจะวายปราณ.

หลวงเมือง

ขอโทษเด็กเจ้าข้า, แต่ว่าเห็น
ไม่จำเป็น—

นางจันทน์

อย่าห้ามเราเลยท่าน !

เราจะยกไปสู้ศัตรูพาล:
ถึงจะม้วยชนมานี้ก็ตามที.

หลวงว้าง

ไม่จำเริญแท้, แม่ทุลเกล้า,
พวกข้าเราจะรบอย่างเต็มที;
ยอมตายถวายชงชว
เป็นพล!

หลวงนา

นางจันทน์

แน่แท้, อย่าสงกา!
เราเชื่อแน่! จริงแท้, จะแพ้ยอม
คงไม่ยอม—ยอมตายเสียดีกว่า!
และในการทำห้ามเรานา
ก็ถือว่าเหล่าท่านนักก็แท้,
เราชอบใจ! เราไหว้แม่เป็นหญิง
ก็จะนั่งอยู่ไหน? ไม่ได้แน่!
เราเป็นไทยเชื้อชาติกันรบแท้,
อีกเป็นแม่พระร่วงพ่อเมืองไทย.
เมื่อยามลูกข้าไหว้ไกลบุรี
ข้าจะไปแทนให้จงได้,
ชาวละโว้จะลำบากยากอย่างไร,
เราไหว้ขอลำบากยากด้วยกัน.

ประการหนึ่งลูกชายเราขี้คน
จะร้ายก็อย่างไรไม่รู้มัน;
ถ้าแม้ว่าลูกชายวายชีวิต,
เราจะทนทุกข์นั้นไต่คนใด.
เหตุฉะนั้นจะไปกับกองทัพ,
ซึ่งชัยได้ชัยประยทรีใหญ่;
ให้อ้ายขอมอาธรรม์จัญไร
พ่ายแพ้ฝีมือไทยโดยพลัน.

หรือว่ามกรรมาต้องพ่าย
ก็ขอตายพร้อมพวกพลชั้น!

หลวงเมือง

เมื่อแม่เจ้าคงใจไวเช่นนั้น,
ฝ่ายคิดจะชกไต่คนใด?

นางจันทน์

คิแล้ว! ถ้ากระนั้นจงรีบเร่ง
รวมพลเก่ง ๆ อย่าช้าไต่.

หลวงเมือง

อันพวกพลพลไกร
ไม่ช้าจะพร้อมเต็มกำลัง.

นางจันทน์

อันพลพลไทยนั้นใจกล้า,
แต่ว่าเพลงสาตราไม่แข็งขลัง;
อันจะยกเข้าโหมโรมกำลัง

คอยังไม่เหมาะแน้ไซร์.
 ควรเราจะยกเดินค่อย ๆ,
 ไปคอยอยู่ในป่าใหญ่
 ใกล้ที่พักพลไพร่
 ของขอมนั้นไซร์และคอยที;
 จนถึงเวลาศึกสงคราม,
 ฟังถนัดว่ามั่นหลบเต็มที,
 เราจึงค่อยโหมโจมตี
 โดยพวกไพร่มีทันรู้.
 เข้าใจหรือไม่?

หลวงเมือง

เข้าใจแล้ว.

หลวงวัง

อันขยายนางแก้วคืมากอยู่!
 คืนักหนา! ทำทางพวกคืครุ

หลวงนา

พระชลมน—

คงอุ่นใจ!

นางจันทน์

ขอท่านกรมการทั้งหลาย
 จงทำตามอบายให้พร้อมพรัง;
 ส่วนเราจะคอยอยู่ข้างหลัง
 คอยคั่นกำลังหนุนเข้าไป.

[ประณมมือ] เจ้าประคุณ พระไตรรัตน์,
 อภิการมารดาและพี่ใหญ่,
 ทั้งทวยเทวาราลย์,
 ขอให้ช่วยคุ้มภัยพาล.
 ขอให้มิชยอำนาจ

แก่จอมเกาะห้าวหาญ,

เพื่อให้ชาวไทยไศสรานู !

หลวงเมือง

เหล่าข้าสาคูการด้วยเต็มใจ. [ยกมือไหว้]

ขอพระคุณแม่เจ้าปกเกล้า

ช่วยประมลพนเทศยิ่งใหญ่;

ยามรบอ้ายจอมจัญไร

ขอให้มันแพ้โดยพลัน !

หลวงวัง

ขอสิ่งซึ่งประสงค์จงสัมฤทธิ์ !

หลวงนา

ขอพรจงสิทธิ์ทุกสิ่งสรรพ !

นางจันทน์

อย่าช้า, จงรีบไปพลัน

เตรียมพวกพลชั้นดีพร้อมไว้. [ต่างคนเข้าโรง]

ตอนที่ ๓

ฉาก : ในป่าที่พิกทพยอม. เหมื่อนก่อนนั่นเอง

[เป็นเวลากลางคืนดึกสงัด. ที่กลางโรงมโหรีทหารยอมอยู่ยามคน
หนึ่ง, ออกง่วง ๆ, อีกครู่หนึ่งนายมันค่อย ๆ ย่องออกมา,
ค้อมมองดูอยู่; พอได้ที่จึงโดดไปแทงทหารยามยอมด้วย หอก
ล้มลงโดยไม่ทันร้อง, แล้วชูหอกขึ้นเป็นสัญญาณ.]

เสียงไทย [ร้องให้พร้อมกันเข้าโรง] ซโย! ซโย! ละโว้, ซโย!
[เสียงเอะอะในโรง, เป็นเสียงให้ร้องปนกัน
เสียงคนเรียกกัน. นักสุวรรณวิ่งออกมา, หน้า
ตาตื่น, มือถือดาบ.]

นักสุวรรณ ขอมต้น! ขอมต้น! ต้นขนเถิก!
เกิดความ! คัทรมาอยู่ใกล้!
เร็ว ๆ เข้าหา!

นายมัน อย่าอึ้งไป!
หาไม้ระแทงเสียบต้น.

นักสุวรรณ อะ, อะ! ใครหนอ? อ้อ, อ้ายพราน.
อ้ายตัวการ! พอรู้ว่าหนี,

ก็เสียใจที่มีไฉฉาญชั่ว.

อ้ายตัวก็, เอาเด็กกุฝากไว้!

เวลานี้แต่ตัว

ต้องคมพลต่อสู้, ถ้าหาไม่

มึงคงต้องม้วยด้วยทันใด;

กุฝากไว้! [วิ่งเข้าโรง]

นายมัน

ไม่ต้องให้รอ! [วิ่งตามนักสุวรรณไป]

[เสียงต่อสู้กันอยู่ในโรงครุหนึ่ง, แล้วทหาร

ขอมกับชาวเมืองละโว้ จึงออกมาจากทางขวา,

รบพุ่งกันพลาง; ไทยรุก, ขอมสู้พลางถอยพลาง,

ผ่านพนโรงที่เล่นไป, จนเลยหายเข้าโรงทาง

ข้างซ้าย. เสียงอิงในโรงอีกครุหนึ่ง จึงนักคุ้ม

กับนักแก้วออกมาจากทางขวา; ทั้ง ๒ นาย เสอ

ผ้ารุงรัง, และท่าทางเพลีย.]

นักคุ้ม

สิ้นแรงสิ้นฤทธิ์, เพราะคิดพลาด;

เพราะประมาทชาวไทย.

นักแก้ว

ไม่พอที!

เราเรียนท่านแล้วหนว่าคราน

ชาวไทยขอตกขมนัก;

นักคุ้ม

ท่านก็ไม่เชื่อดิ.

ฮอ, อย่าซัด!

ท่านแม่ทัพผดถกเห็นประจักษ์;

แต่ส่วนตัวเราเองก็ผดถก,

ทมิฬโศกภัยรณการ.

ปล่อยให้ข้าศึกโหม;

โดยมิรู้ ลึกตน.

นักแก้ว

พลทหาร

ตนชนงวเญจงเสียการ.

บัดนี้ท่านจะคิดฉันท?

นักคุ้ม

สันคต, สันฤทธจะต่อสู้;

เหลือที่จะอยู่ต่อสู้ได้!

ถ้าเพื่อนเมตตาทราดไซ้,

จงได้ช่วยฟาดฟันเสียทันที;

อย่าทิ้งไว้ให้ตกเป็นชะเลย.

เอ็นตเถิดเพื่อนเอ๋ย!

นักแก้ว

ไม่ควรท!

ถ้าแม่เพื่อนอยากตายวายชีวิ,

จงไปตายในทัพพนา;

นักคุ้ม

จงเชอพงคำเตือน.

เพื่อนพดก !

ควรทไปตายกายหน้า.

เสียแรงเป็นทหารชาญคักดา,

ต้องไม่ยอมขายหน้า — ล้ายอมตาย !

[นักคุ้มนักแควว้างเข้าโรง]

[เสียงเอะอะในโรง, แล้วหอมกับไทยรบติดพันผ่านโรงจาก
 ขวาไปซ้ายอย่างเช่นก่อนอีกครั้งหนึ่ง, แล้วเสียงไทยร้อง “ ซโย ”
 ดังก้อง. แล้วนางจันทน์กับบริวารจึงออกมาจากทางขวา, กรม
 การออกทางซ้าย; กรมการต่างหน้าตาชันบาน. ไหว่นางจันทน์.]

นางจันทน์

อย่างไรท่าน ?

หลวงเมือง

ก็การณคราน

สำเรจอย่างคัสมกัหมาย !

ชาจิตแ่งแบ่งกำลังพลกาย

แยกย้ายกันเข้าโจมตี.

ต่างตนต่างหาญราญรุก,

ทุกตนรู้จักหน้าท;

ยอมเผลลอเหม่ออยู่ไม่รู้ท,

นางจันทน์

กับนบย้อยยบไปฉับพลัน.
 ขอบใจถ้วนทั่วทุกตัวคน,
 ตลอดทั้งพวกพลแข็งขัน;
 ขอมแพ้พวกไทยใจฉกรรจ์,
 ทพมนครานแตกกระจาย.

หลวงเมือง

แต่ว่าเคโห่ตัวกัน
 มั่นแก่งกว่าขอมทั้งหลาย;
 ทรายไคมันไชรียังไม่ตาย,
 อันทรายไม่พันด้วยดี.
 ข้าขอกราบลารับคลาไคล
 ไปยังสุโขทัยกรุงศรี,
 พยายามตามจับอ้ายอปรีย์
 ก่อนที่ทำการายนายรัก.

นางจันทน์

ข้าจะไปกับนายมัน,
 กับจะสรรไพรพลคนสมัคร,
 เลือกถวนกลาคักชกชก;
 ไม่ผ่อนพักจะไปในพร่งนี้.
 ก็แล้ว; ขอท่านจงไปรอก
 ไปร่งปลอก, เป็นสุขเกษมศรี;

ตัวเราจะเผ่าชาน.

หลวงเมือง

ข้าชอชณชลักรายลา [ต่างคนเข้าโรง]

องก์ที่ ๕

ฉาก : ฉากวัดพระบรมธาตุ, เมืองสุโขทัย.

[พระร่วง, ผนวชเป็นภิกษุ, กวาดลานวัดอยู่.]

พระร่วง

ชะรอยกศลทนหลัง

ยังตามชกเซยแก้ตั่ว,

จึงไ้เก็นทางรอกปลอกมา

กะทั้งถึงมหาธานี.

ไ้ไ้เอาจชัยพระอรหัตต์

มากระพตพงอัย เป็นสช;

ถึงแม่ขอมตามมาดงทน,

บางทีจะไม่กล้าทำร้าย;

เพราะเป็นชยานาสงฆ์,

จะมาปลงชีวนกันง่าย ๆ

ชาวบริคังเห็นเป็นโทษร้าย,

เหมือนทำลายศาสนาดาคต.

แต่คิดถึงเวียงละไว้, ไ้รอันจิตต์,

คักจะคิก, ราชฏรไ้ขอกรอันหมก

หรือจะรอกเพราะขอมมันยอมนก,

และมีวสะกรอยก ?

ถ้าหากมันยกเขาคีเมอง

ก็น่าจะแค้นเคืองมากอยู่,

ชาวเวียงจะเห็นเป็นตัก

รู้เห็นเพราะชลาต ! อนาคตใจ !

[เดโช, แต่งตัวเปลืองเป็นไทย, คล้ายนายมัน,
ออกมาเมียงมอง; เห็นพระร่วงไม่รู้จักจึงไปนั่ง
ลงยกมือไหว้.]

เดโช

ประทานโทษ, โปรดด้วยเถิดเจ้าข้า,

ข้ามาหาพระร่วงผู้เป็นใหญ่;

ดูข้าเป็นคนไทย,

มาไกลจากละโว้ธานี.

ทราบว่าพ่อเมืองของข้าเจ้า

เข้ามาผนวชอยู่น;

ดูข้าจงรักภักดี

หวนทระกรายบาท.

แม้ว่าพระร่วงเชอปราณ

บางทีจะรับไว้เป็นข้า;

ขอท่านจงไต่เมตตา,

พระร่วง

จงโปรดช่วยพาเข้าไป,

[พูดรำพึง] เอะ ! ชายนาน่าหลากจิตต์,
ยังคิดขึงออกสงสัย.บรม^๕น^๕อ้างตนว่าคนไทย,
แต่ไฉนพดแปร่งแกว่งทำนอง ?ชว^๕ร^๕ย^๕ขอมจะปลอมแปลงมา;ท่วง^๕ทิม^๕ทำ^๕ออก^๕จง^๕หอง !ค^๕อง^๕มิ^๕ให้^๕ขอม^๕ไ^๕ด้^๕สม^๕ป^๕อง,
จำ^๕ระ^๕ค^๕อง^๕ช^๕ก^๕เช^๕อน^๕เก^๕ล^๕อน^๕ไว^๕ท.[พูดกับเดโช] ูก^๕ก่อน^๕ประ^๕ส^๕ก^๕คน^๕ข^๕ย^๕ัน,
ถ้า^๕ฉ^๕น^๕นี้^๕จง^๕ค^๕อย^๕ย^๕ืน;รูป^๕จะ^๕เข้า^๕ไป^๕ใน^๕ก^๕ฎ^๕,บาง^๕ที่^๕พระ^๕ร^๕่วง^๕เธอ^๕จะ^๕มา. [เข้าโรง]

เดโช

ค^๕แล้ว^๕พระ^๕ร^๕่วง^๕, ม^๕ง^๕ช^๕ว^๕ค^๕ว^๕าม^๕ช^๕ง^๕ข^๕ย^๕ว^๕า^๕ส^๕นา,ไม่^๕ย^๕ำ^๕เ^๕ร^๕ง^๕พระ^๕ร^๕า^๕ช^๕า^๕ช^๕ณ^๕า;จะ^๕ถึง^๕อ^๕าย^๕ข^๕ัย^๕ใน^๕วัน^๕นี้.

[นายบุญ, นายมี, กับศิษย์วัดหลายคนพากันออกมา, นายบุญถือเชือกมาเส้น ๑ และนายมีกับ

ศิษย์วัดดอก ๒ คนถือพลอง; นอกนั้นมือเปล่า.]

นายบุญ

อ้ายคนไหนใหม่ ?

นายมี

ใช่ละสิ ! พวกเราล้อมไว้อย่าให้มันไปได้ !

[ศิษย์วัดล้อมเดโชไว้]

เดโช

เฮ ! อะไกัน ? [ลุกขึ้นยืนตั้งหมัด]

นายบุญ

อย่าต่อสู้ ! พวกเราจะเอาพลองว่าเสียตายคาที่ !

[ตรงเข้าไปจับ]

เดโช

[สลัดแขน] ซ้าก่อน ! กุมภาพันธ์ —

นายมี

อ้ายอัยยี่, ยังมีหน้าโกหก ! [นายบุญจะมัด,
เดโชดิ้น.] อย่าดิ้นไป, อ้ายสัตว์นรก, เคยวกดี
กบาลแะ ! จับมัน ๆ ! [เดโชชักมีดที่ซ่อนในตัว
ออกมา, นายมีกตด้วยพลองทันที.] เฮ้, นี่แน่ะ !
กูว่าแล้วไม่ฟัง [ตีอีก.]

เดโช

โอย ! โอย !

นายมี

พอหรือยัง ? หรือจะให้ตีอีกเล่า ? — โว ๆ บุญ,
มันมันเข้า; เคยวแขนมันไพล่หลัง.

[นายบุญมัดเดโช]

เดโช

อนิจจัง, อนิจจา ! นี่ข้าผิดอย่างไรหรือ ?

นายบุญ

มันไม่ต้องทำไขสับ, อ้ายขอมจัญไร !

เดโช พุทโล้ขอมที่ไหน ? ข้าเป็นไทยชาวละโว้ —
 นายมี [หัวเราะ] โอ้โฮ ! โอ้โฮ ! โกหกอย่างหน้าด้าน !
 อ้ายเกียรจันมันไม่รู้ว่าเป็นใคร. กูกับนายบุญสองคน
 นี้ไชร เป็นทนายสนิท, คนใช้ชื่อกของ พระร่วงพ่อเมือง
 ละโว้; มันอย่ามาโยโสโกหกให้หนักหู. ขึ้นพุกมาก
 ไปอีกกระดลันโมโหไม่ได้. ก็ระฟาคลงไปควยพลอง
 ชักอยู่กับที่เท่านั้นเอง.

นายบุญ พวกของมึงเคยไปข่มเหงพวกกูมามากมาย; ถ้าเจ้า
 นายท่านไม่กำชับห้ามปรามไว้ละก็ ก จะเอามึงไปทิ้งแม่น้ำ
 เสียเดี๋ยวนี้ ! — พวกเราคันคึก, มันจะมีสาตราวุธ
 อะไรอีกบ้าง.

[พวกศิษย์วัดกันได้ดาบอีกเล่มหนึ่ง, กับยาหอ
 หนึ่ง.]

นายมี คุณเฮาสี ! มีมาหลายอย่าง; ถ้าใช้อาวุธไม่ได้ก็จะใช้
 ยาพิษ.

นายบุญ อ้ายอภัย ! มีความผิดมากนั้กหนา; เขามันไว้ทำไม
 หวา — [เเงอดาบ.]

พระร่วง [ออกมาทันจึ่งร้องห้าม] อย่า ! อย่า จะฆ่าเขาหา
 ควรไม่; ตัวเขานับใช้เจ้าขุนมูลนาย.

นายบุญ ก็นั่นเป็นผู้ว่า, มุ่งหมายมาฆ่าพ่อเจ้า —
 พระร่วง ก็ช่างเขา ! เราสู้ตัวแล้วก็แล้วกันไป. ออญ มิ่งน
 ช่างกระไร, ไม่นึก; ว่าตัวก็เป็นชยานาสงฆ์, จะปลง
 ชพิศทวหรือมณยไม่ได.

[ขณะนั้นนายมัน, หลวงเมือง, กับพวกชาวละโว้
 ออกมา, พร้อมด้วยพวกขุนนางเมืองสุโขทัย
 และพลเมืองเป็นอันมาก]

นายมัน อย่างไร ? อย่างไร ? อยู่ไหนเล่า ?

หลวงเมือง พระร่วงเจ้าของเราเธออยู่ไหน ?

เขาวัวอยู่ด้วยกัน —

นายบุญ นี่เป็นไร !

หลวงเมือง เจ้าประคุณ ! [กราบ] ก็ใจเหลือประมาณ !

พระร่วง เราขอใจของท่านสู้ขอค่าหัว

ตามมาสุโขทัย; ขอใจท่าน.

หลวงเมือง อ้ายเคโห่ชั่วช้าสามานย์

ที่ไกลออกมาฉลากพ้อเจ้าไชย,

ขอท้าวว่าเราริบตะบึง,

ยังไม่มาถึงหรือไหน ?

นายบุญ อ้ายขอมคนนั้นหรือมิใช่ ? [ชี้เตโช]

นายมัน นั่นแหละอ้ายบุญไรตัวการ !

หลวงเมือง เอะ ! ก็ฉันใดจึงจับได้ ?

มันมาเมื่อไร ?

นายบุญ อ้ายเหิมหาญ

ฟังจะได้เขามามีชำนาน,

พบพ่อเจ้ากลางลาน, มันไม่รู้,

จึงเรียนถามถึงองค์พระร่วงเจ้า,

เขารู้เค้าจึงบอกให้รออยู่;

แล้วท่านสั่งให้ข้าออกมาดู,

จึงได้ตรึงกันจับมัดไว้.

นายมัน ฉา ๆ เตโชโอ้อำนาจ,

เก่งกาจยิ่งยวดชวตทิใหญ่,

มิ่งว่าจะมาสุโขทัย

ลบล้างให้ใครล่วงรู้;

ลบล้างเหมือนนกบินมา —

คิด ๆ ก็น่าหัวเราะอยู่ !

มิ่งเคยทำอำนาจทวาดูก,

บัดนี้ลบล้างก็ขยับตา !

หลวงเมือง

อ้ายขอมมุ่งร้ายหมายขวัญ;
ตัวมันกลับกลายเป็นเสียท่า;
ขณนายเรามากเต็มประดา,
อ้ายพาลาจึงแพบารม.

ฮะ ๆ อ้ายขอมดำดิน,
สิ้นคึกแล้วหรืออย่างไรน ?
เสียงแรงอวดตนเป็นคนดี,
ไม่ควรที่จะแพ้ลูกศิษย์วดี !

เดโช

เฮ ! คนไทย, ช่างกระไรนะเจ้าเอ๋ย,
มาเยาะเย้ยพูดมากปากจิต,
ช่างแคะค่อนว่าสารพิตร,
จะซงักแต่ปากคอกกระมัง ?
ไม่ช้านักคุ่มจะคมทัพ

พร้อมสรรพพลทหารชาญสระพรง,
เขาคเมืองม่ง, จงระวัง !

หลวงเมือง

เมืองละโว้กำลังมีพรังพร้อม !

เดโช

อย่าอวดดี, ถึงจะมีสักเท่าใด
ไม่ทนทัพพิงได้.

หลวงเมือง

เฮ้ยอ้ายขอม,
มึงเคยเห็นพวกกูเคยคู่ค้อม,

มังกย อมปรมาทจึงพลากไป.

อินทพชของม่งมวเผลข,

เล่นเล่ลยอยู่ในป่าใหญ่;

พวกกูกระหน่ำระย้าไป,

สิ้นเสียนจัญไรใจร้าย.

เดโช

[ตกใจ] จริงหรือน?

หลวงเมือง

ຈົງໄຫຼ, ກູໄປລ້ອມ,

พวกขอมยบยบฉิบหาย.

គេហទំព័រ

๒๕ ๘
 ครงนแสนเจบแสนขาย,

ต้องขอตายไม่ยักหน้าคน.

เจียนกัหนา ! คราพระร่วงเจ้า,

จงเขายบญคณขำล็กหน;

๒๕๕๑
งานกองทอปปาน

เสียดสเสียดทหาธาณยทห.

๒๔๒๑๑๒
ข้าเป็นผผกคิตราย,

มุ่งหมายฆ่าท่านเป็นที่สุด;

ชอิตายทวอยคมชาวอ,

จงสั่งให้กุดหัวปล้น !

พระร่วง

ศุภราพญาเทโธ,

มึงอย่าโทโสโมหันธ์;
 ทักผู้ทรงพรหมจรรย์
 จะหาหน้^บบ้นมึงไ^บไ^บอย่างไร ?
 ริงอยู่^บมึง^บมี^บไทย^บฝึก,
 แต่^บชว^บค^บก^บย^บอม^บย^บก^บให้;
 ก^บจะ^บส่ง^บท^บว^บม^บง^บน^บน^บไ^บช^บร^บ
 ค^บน^บให้^บช^บน^บข^บอม^บภ^บย^บา^บล.

เดโช

พระร่วงเจ้า, เรากราบแทบบาท,
 ขอ^บง^บมี^บญ^บชา^บส^บง^บประ^บหาร
 ช^บว^บค^บช^บาน^บไ^บช^บร^บอ^บย^บา^บไ^บค^บน^บาน;
 ขอ^บอ^บย^บา^บให้^บประ^บจ^บาน^บให้^บอ^บาย^บค^บน.
 ถ้า^บแม่^บส^บง^บช^บา^บไป^บน^บคร^บท^บล^บอง,
 ช^บน^บท^บง^บป^บวง^บจะ^บเย^บย^บ—

นายมัน

เฮ้ย ! คง^บย^บน^บ
 มี^บหน้า^บช^บา^บไ^บค^บท^บล^บภ^บว^บค^บล
 ผู้^บน^บาย^บค^บน^บเป็น^บคำ^บอ^บว^บค^บค^บิ^บร^บน;
 ว่า^บถ้า^บแม่^บพระ^บว^บง^บย^บัง^บค^บง^บอยู่,
 จะ^บไม่^บขอ^บค^บิน^บส^บู่^บเข^บต^บค^บิ^บช^บิ^บธ^บท;
 อัน^บจะ^บให้^บก^บล^บย^บไป^บเ^บื่อ^บง^บมัน

หลวงเมือง

พระร่วง

โดยลำพังเช่นนี้นอกสุใจ.
 ทำการไม่สมปากว่า
 จะเอาหน้าไปวางไว้ที่ไหน ?
 ซอยแล้ว, ควรส่งมันคืนไป
 ให้นายมันมาแจ้งควรการ !
 ถึงอย่างไรเราไซ้เป็นไม่ว่า.

ตราขอมันใจหาญ,
 มึงจงคุมขอมไปอย่าไถ่กัน
 แทะยชานนครหลวงโดยกิจ;
 มอขให้แก่นายประทุ,
 บอกว่ากัษัยยศ
 คึกถึงพนมมย,

หลวงเมือง

พระร่วง

ฝากบรรณาการนลงมา [นายมันพาเดโชเข้าโรงไป.]
 บัคนกเสร์จสันเรื่อง
 ระคายเคืองเบื่องบาทนาถา,
 ขอเชิญกลับละโว้พารา
 เพื่่อมเย็นแก่ประชาราษฎร.
 เราก็คึกจะกลับอยู่แล้วนา,
 แต่ต้องลาสิกขาบทก่อน;

ท่านจงคอยสักหน่อย, อย่าเร่งร้อน,
 เวลาก่อน, จะไปลาพระอาจารย์. [เข้าโรง]

มหาราชครู ท่านช่างก็แท้ ๆ เจ้าประคุณ,
 นานียมชมบุญของท่าน !

อำมาตย์ ๑ อันอายขอมพระนางงผลาญ
 ท่านยังไม่เอาชีวิตมัน.

อำมาตย์ ๒ ไม่มีพยาบาทของเวร,
 เห็นท่านก็จริงเป็นแม่นมั่น.

อำมาตย์ ๑ น่ารัก !

อำมาตย์ ๒ น่าไหว !

พวขุนนาง ดีใจครั้น !

มหาราชครู เธอเที่ยงตรง !

อำมาตย์ ๑ ทรงธรรม—

อำมาตย์ ๒ กังตราสุ !

หลวงเมือง ดูก่อนท่านอำมาตย์มนตรี,
 เห็นเพียงนงนุชชมการมอญ;
 ถ้าหากว่าท่านไซ้รู้ได้ลวงรู้
 ว่าเธออยู่ปกคิณใด,
 ท่านคงจะชมยิ่งกว่านี้

และเห็นว่าไม่มีใครเปรียบได้ !

พระร่วงรักประชาชนไทย

เหมือนลูกในไส้ทั่วทั้งนั้น.

บ่ได้คิดถึงตนสู้ทนยาก

ลำบากกายใจทุกสิ่งสรรพ,

ขอแต่ให้ไพร่ฟ้าประชานันต์

เกษมสันต์สวัสดี, ท่านพอใจ.

จิตต์ท่านโอบอ้อมอารี

จะมีใครเสมอเหมือนก็หาไม่;

ถ้าแม้ใครมีเรื่องชุ่นเคืองใจ

ก็ช่วยให้เหตร้ายกลายเป็นดี.

กอบด้วยเมตตาการุณย์,

มีคุณแก่ข้าพทศร

ยังบิทรมารดาปราณี,

ชาวบุรีละโว้สขสราญ.

เดิมทีเรามัวแต่กลัวขอม

ระยอขอมให้มันข่มเหงหาญ;

ท่านปลุกใจให้เราคิดการ

อาหาญซัดขอมไม่ค้อมคู้.

พระร่วงเชอหวังตั้งใจ
 ให้ไทยเป็นไทยได้จริงอยู่,
 จึงมาชวนท่านไชวไปช่วยสู้
 ขาคึกคักของชาวไทย.
 แต่เหล่าท่านพันเอญ์ข้องขัด
 จะจักทัพไปช่วยหาได้ไม่;
 พอพระร่วงรู้เหตุเภทภัย
 ว่าทัพขอมยกไปยังธานี.
 รู้ว่ามาจับตัวพ่อเจ้า
 เพือเอากลับไปกรุงศรี;
 จึงรีบจากละโว้ธานี
 เพือล่อขอมอภัยให้ตามมา,
 จะไล่ละเว้นการโจมตี
 บุรละโว้เวียงข้า;
 พระร่วงยอมตายแต่เอกรา
 เพือมิให้เหล่าข้าพลอยบรรลัย.
 อันเจ้าชนมณีนายไหนจะมี
 เหมือนพระร่วงองค์คนหาไม่ !

มหาราชครู

เป็นเยี่ยงอย่างประเสริฐเลิศไทย,
 ชอระยงคงไปชั่วกินฟ้า !

สุโขทัยนี้ไซ้ไรไต่สัถย์
 กิตติศัพท์พระร่วงนาถา,

รู้ยี่ว่าทรงสถิรมา
 ออกจากบญญาวีชาชาณ.

สามารถอาจกิดเขาเปรียบขอม,
 ตักน้ำด้วยชะลอมของท่าน;
 เหมือนขอมกล่าวแก่ท้าวขอมพาล
 ว่าท่านจะไม่ยอมมน้อมต่อไป.

สุโขทัยก็นิยมชมด้วย,
 ขยาก็ใครไปช่วยด้วยทัพใหญ่;
 แต่มีเหตุขัดขวางอยู่อย่างไร,
 ท่านไสรย์ย่อมรู้อยู่แล้ว.

[กล่าวกับพวกขุนนางสุโขทัยต่อไป] ;—

อันพ่อชนทลเกล้าของเราไสรย์
 ไต่เสด็จสวรรคตแต่ไฉนลี้;
 ไม่มีกษัตริย์ครองบัลลังก์,
 เป็นที่ว่าเหวใจประชา.

อันพระร่วงทรงคุณบุญมี,
เห็นว่าจะเป็นบรมเกศา;
ควรเชิญเชิญขึ้นเป็นพระราชา
ครอบครองอาณาประชารา.
ท่านจะเห็นอย่างไร ?

อำมาตย์ •

ใจฉัน.

เห็นชอบด้วยเต็มที.

หลวงเมือง

ฮะ ! ชำก๋อน !

ท่านจะเชิญพระร่วงเป็นภุช
ครอบครองนครสโขทัย.

อันชาวละโว้พารา

จะให้คึกคักพาเมืองใหม่,

ยังไม่แลเห็นว่าบุคคลใด

จะใดเหมือนพระร่วงองค์นี้.

ขอท่านจงตรอง—

มหाराชครู

ท่านต้องตรี,

การรอบคอบจงควรท;

สโขทัยเป็นมหาธานี

ควรเป็นกษัตริย์พระราชา.

ถ้าแม่พระร่วงชนทรงราชย์
 เถลิงอาสน์สัใจทัยหรรษา,
 พระเกียรติจะกระเดื่องเรอเงา—
 นภาพทวักคานทัก.
 ส่วนเมืองละโว้มารวม
 ร่วมอาณาจักรสถิต
 มั่นคง, เพราะองค์พระบพิตร
 จะแผ่ฤทธิ์ปกครองขัองกัน.
 อันว่าละโว้เวียงท่าน
 จะไต่เป็นเมืองคานเขตคชชน;
 ชาวไทยไพร่ฟ้าประชานันต์
 จะรวมกันยกแผ่นแน่นันต์.
 จะสามารถต่อสู้ศัตรูขอม
 ด้วยสมัครพรรคพรอมนันต์.
 อันพระครูแดลงแจ้งครุณ,
 เราทั้งหลายเห็นตทุกประการ.
 ตัวท่านไม่ควรจะขังขัก;
 ทนายท่านเป็นกษัตริย์มหาศาล,
 เราจะไต่พงโพธิสมภาร

เป็นสุขสำราญทั่วกัน.
 หลวงเมือง เมื่อใดใคร่ครองทรวงคอบ,
 ก็เห็นชอบเห็นวังทกลึงสรพ:
 ขอแต่ให้ไพร่ฟ้าประชาชนันต์
 เกษมสันต์เสมอหน้าคณาไทย.

อำมาตย์ ๒ การทปรองทองกันเช่นนั้น,
 เราทั้งหลายยินดีหามยไม.
 ควรทูลเชิญวันนั้เที่ยวเป็นไร ?

มหาราชครู โน่นแน่ท้าวไทเสด็จมา.

[ทุกคนหมอบลง, รอพอพระร่วงซึ่งลาผนวช
 แล้วดำเนินออกมา, จึงถวายบังคมพร้อมกัน.
 พระร่วงตะลึงแลอยู่ครู่หนึ่ง แล้งจึงพูด.]

พระร่วง ทราชาวนครสุโขทัย
 เราขอชอชใจท่านักหนา,
 เมื่อเราพลัดพรากจากพารา
 ไ้มาอาศัยในกรงนี้,
 ก็ไ้อยู่เย็นเป็นสุข
 นรทกข นรภยไ้ไ้เต็มท;
 เราจะคองขอลากลับธานี,

ชักทั้งมีปรารถนาจะขอแรง.
 เมื่อความทราบถึงนครหลวง
 ว่าปวงชาวละโว้ขึ้นแข็ง
 ก็ขอมลัทธิมลัญชัยแลง,
 บางที่จะส่งแรงมารกราญ,
 เพื่อยำรายปรายปรามชาวละโว้
 ที่โยโสสามารถอาหาญ;
 ขอทัพสุโขทัยชัยชาญ
 จงไปช่วยทำการชิงชัย.
 ถ้าแม่ขอมไต่ละโว้ธานี,
 บางที่จะเลยมาไต่
 จนถึงเชิงแดนสุโขทัย;
 ฉะนั้นไซ้จึงช่วยด้วยไมตรี.
 ช่วยเราต่อสู้ศัตรูขอม,
 พรักพร้อมชาวไทยให้เต็มที;
 ให้ทวยไทยไต่พนัสนิ
 ให้สัมฤทธิ์ไทยแต่เดิมมา.
 ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท
 บงกชมาศปกเกล้าเกล้า,

ข้าขอกราบทูลพระกรุณา
 ทราบฝ่าพระบาทพระภูธร.
 ข้าเจ้าเสนาพฤตมาตย์
 อิกทั้งทวยราษฎร์โมสร,
 ระยอบนอบเคียรถวายกร
 ทูลวอนพระองค์ผู้ทรงธรรม.
 ขอเชิญพระองค์ ขึ้นทรงราชย์
 เถลิงอาสน์สโโขทัยรังสรรค์,
 เพื่อดรงไพร่ฟ้าประชาชนันต์
 เกษมสันต์ทั่วแคว้นแดนไทย.
 ขอเชิญจรโลงแหล่งหล้า,
 เป็นสง่าก้องดวงมณีใส;
 พระเกียรติเกริกแคว้นแดนไกล,
 ทวยไทยพึงโพธิสมภาร
 อันชาวสโโขทัยใฝ่งาน
 เชิญพระองค์เป็นกษัตริย์มหาศาล,
 ข้ายาตราชบวิพาร
 พลอยมีจิตศรัทธาไมตรี.
 จะไ้พ้องพระองค์ผู้ทรงราชย์,

หลวงเมือง

ทูลลือพระบาทเห็นอเกศ;
 ปวงชาวละโว้ธานี
 ก็ระเริงเปรมปรีดิ์ทั่วกัน.
 ขอพระองค์จงทรงชงเศษ
 ้วยชำนะศักรผู้แจ้งขัน;
 พระชนม์ยืนหมั่นขบจวบสิ้นกลีบ,
 ให้ชาวไทยเกษมสันต์นิรันดร !

พระร่วง

ดก่อนราชครุฉัณดาล
 กกทงทวยราชภูริสโมส,
 คันท่านกล่าวพจน์สนท
 ึงวอนให้เราผ่านธานี.
 เรานบญญาขอหย่อน,
 ยิงอ่อนความคิดไม่เต็มที;
 แต่ไฉนจะคิดหลัก,
 ท่านนิยมนักพรอมเพรียง;
 เราขักคำอนท่านมิไ้,
 ไม่มีแก่ใจจะโต้เถียง.
 เราขอปญญาไม่เอนเอียง,
 จะคงจิตให้เที่ยงในทางธรรม.